

LUDWIG CZECH

ZE ŽIVOTA
DEMOKRATA

AUS DEM
LEBEN EINES
DEMOKRATEN

CZ

LUDWIG
CZECH

ZE ŽIVOTA
DEMOKRATA

PŘEDMLUVA

Coby zastoupení Friedrich-Ebert-Stiftung (FES) v České republice se cítíme být svázáni s dějinami země a sociálnědemokratického hnutí. August Bebel — jeden ze zakladatelů německé sociální demokracie — jednou řekl: „Jen ten, kdo zná minulost, může rozumět současnosti a utvářet budoucnost.“ V tomto smyslu je potřeba připomínat nejen historické události, ale také významné osobnosti veřejného života. Dr. Ludwig Czech se k nim bezesporu řadí. Narodil se roku 1870 v tehdejší Lembergu, dnešním Lvově, a pracoval nejprve v Brně jako právník. V roce 1920 byl zvolen předsedou Německé sociálně demokratické strany dělnické v Československé republice (DSAP). O devět let později stranu, jež se až do konce republiky roku 1938 odhodlaně stavěla nacistům, dovedl do vládní koalice. V této koalici sám vykonával několik ministerských postů — byl mimo jiné ministrem sociální péče. Jako sociální demokrat a Žid se celý život potýkal s nevraživostí. Po připojení Sudet k hitlerovskému Německu byl pronásledován nacisty a deportován do koncentračního tábora Terezín. Tam v srpnu 1942 zemřel na následky těžké nemoci.

Ludwig Czech je právem považován za vzor. Coby sociální demokrat se vyznačoval empatií s utrpením a hospodářskou bídou druhých. Jako ministr přesvědčoval praktickými činy. Když ve třicátých letech kvůli světové hospodářské krizi neustále rostla sociální nouze, podnítil

vydávání potravinových lístků českým a sudetoněmeckým dělníkům a jejich rodinám. Jemu a jeho neúnavnému počínání také vděčíme za to, že se DSAP stavěla k mladé československé republice loajálně a až do konce ji bránila proti nacistům.

Na tento rok připadá osmdesáté výročí Czechova úmrtí. Chápeme se ho jako příležitosti vydat v češtině oslavný sborník publikovaný k jeho šedesátinám. Právě v dnešní nároční době spatřuji o to větší důležitost v připomínání tohoto nezištného člověka a sociálního demokrata, jež svým postojem a počínáním byl a zůstává pro mnohé vzorem.

Z těchto důvodů přeji sborníku, vydávanému nyní i v českém překladu, mnoho čtenářek a čtenářů.

URBAN ÜBERSCHÄR

ředitel zastoupení Friedrich-Ebert-Stiftung
v České a Slovenské republice

Životní příběh Ludwiga Czecha zrcadlí proměny naší střední Evropy. Narodil se ve Lvově, vystudoval ve Vídni, pracovní a politickou kariéru rozvinul v Brně. Vrchol a závěr svého veřejného angažmá prožíval v Praze coby ministr československé vlády. Padl umučen v terezínském ghettu. Svět otevřených hranic využil k osobnímu i politickému rozmachu. Zahynul, když náš region ovládla touha hranice zavírat a stavět ploty.

Ludwig Czech žil a pracoval v době, kdy hnutí pracujících sílilo a kdy jeho politická organizace stála na svém početním vrcholu.

Pasivní konstatování, že hnutí „sílilo“, by ovšem byla hned dvojí zrada. Zaprvé zrada na stovkách aktivistů, organizátorů a volených politiků, kteří v generaci Ludwiga Czecha a generacích před ním i po něm často za těžkých podmínek probíjávali první důležité úspěchy dělnického hnutí. Zotavovny, volný čas, veřejné pojištění ani všeobecné volební právo by nepřišly samy od sebe. Bylo nutné připravit stovky demonstrací, napsat tisíce článků, odpracovat stovky hodin ve správních radách pojištěven i v lavicích parlamentů.

Druhá zrada by byla na nás samých. „Ono samo“ totiž znamená čekání, a ne práci. A to ve chvíli, kdy síla kapitálu živeného lidskou prací je snad ještě silnější než v době, kdy se Czech rozhodoval pro dráhu socialistického politika.

Ani dnes nepřijdou politické úspěchy a veřejné uznání samy od sebe. Jako před sto lety se úspěchy „samy“ objeví až tehdy, když se najdou lidé ochotní postavit se do čela pohybu nesoucího zájmy pracujících lidí a všech těch, kdo si své místo ve společnosti nemohou koupit. A když se jim, a tedy nám, podaří zformulovat a nést společný zájem lidí, jejichž život závisí na práci a kteří žijí z práce, a ne z majetku anebo dividend.

Pamětní spis k Czechovým 60. narozeninám vytváří legendu. Sedm dětí vyrůstajících v nejtěžších podmínkách. Studium na univerzitě coby vysvobození ze

stísněného domácího života. Příchod do Brna, protože město potřebovalo intelektuály, které jinak vysávalo ze širokého okolí vídeňské centrum. Život od vídeňských let věrný socialistické politice.

Autoři pamětního spisu také přiznávají, že o cestě Ludwiga Czecha k socialismu není mnoho známo a on sám o ní nemluví. Je nejenom ikonou, ale i formujícím se člověkem, kterého si i proto vážíme.

Pro mě je tak pamětní spis k Czechovým šedesátinám nejenom svědectvím o významné osobnosti naší politické rodiny, ale také připomínkou, že my sami se dnes potřebujeme hlásit k vlastním osobnostem. A že svou úctu máme také dávat veřejně na odiv.

DANIELA OSTRÁ

členka představenstva Masarykovy demokratické akademie
místopředsedkyně ČSSD

LUDWIG CZECH — DOVĚTEK K ŽIVOTU EVROPSKÉHO SOCIÁLNÍHO DEMOKRATA

Tato publikace představuje sborník z roku 1930, vydaný k šedesátým narozeninám československého ministra a sudetoněmeckého sociálního demokrata Ludwiga Czecha. Vznik textu podnítila Německá sociálně demokratická strana dělnická, jejímž předsedou byl Czech od roku 1920. V čele strany zůstal do roku 1937. Po smrti zakladatele strany Josefa Seligera vedl takzvanou politiku aktivismu, konstruktivního zapojení se do dění ve státě. Přispěl k tomu, že se sudetoněmečtí a čeští sociální demokraté ve dvacátých letech opět sblížili, což nakonec vyústilo ve společný vstup do vlády. V této koaliční vládě Czech vykonával funkci ministra a bojoval s důsledky světové hospodářské krize, jež silně postihla právě sudetoněmecké oblasti tehdejšího Československa.

Z pozice ministra sociální péče zavedl záchranný program pro zasažené rodiny, takzvané czechkarty. Z obrovské bídy dokázala od roku 1933 profitovat především Sudetoněmecká vlastenecká fronta, později Sudetoněmecká strana pod vedením Konrada Henleina. Velkou roli v tom

sehrál i rozhlas třetí říše, který sudetským Němcům sliboval práci a chleba. Od poloviny třicátých let se politické poměry mezi Němci v Československu zlomily. Ve volbách do parlamentu v roce 1935 vybojovala Sudetoněmecká strana překvapivé vítězství. Demokratickým stranám, mezi nimi i Německé sociálně demokratické straně dělnické, zbylo jen několik křesel. Ludwig Czech neomylně pokračoval v politice sociální nápravy. V té době se stále častěji setkával s nevraživostí. Často s antisemitskými urážkami. Navzdory útokům zůstali Ludwig Czech a s ním i sudetoněmecká sociální demokracie věrni Československé republice až do úplného konce a bojovali proti nacismu. Ve straně se však začala množit kritika Czechovy politiky. Mladý, snaživý poslanec Wenzel Jaksch požadoval větší zaměření na národnostní otázku, které by vzalo vítr z plachet Sudetoněmecké straně. Současně žádal, aby sociálně demokratická politika oslovovala nejen dělnice a dělníky, ale i široké společenské vrstvy. V roce 1937 byl nakonec během bojovného hlasování zvolen posledním předsedou strany. Czech a mnoho jeho příznivců se stáhli z politického života. V literatuře příležitostně uváděné tvrzení, že Jaksch nese vinu na Czechově smrti v Terezíně, protože bývalý předseda nechtěl z žalu nad vnitrostranickou porážkou odejít do exilu, nelze podle dnešního stavu vědění doložit. Spíš to vypadá, že Czech chtěl po podepsání mnichovské dohody pokračovat v politické práci z Brna. Vznikem protektorátu Čechy a Morava se tato možnost uzavřela.

Czech s manželkou Elisabeth zůstali v Brně ještě tři roky, až do deportace do ghetta Terezín. Czech tam dorazil s již podlomeným zdravím a prozatím byl přijat v nemocnici ve vrchlabských kasárnách. Zemřel jen pár týdnů po příchodu, 22. srpna 1942, přičemž některé prameny uvádějí 20. srpen. Jeho žena Elisabeth, která ho po desetiletí podporovala, ale také sama zastávala přední funkce v sociální demokracii, holocaust přežila a žila do roku 1972 ve Velké Británii. Poté odešla do domova důchodců v Rakousku, kde následujícího roku ve vysokém věku zemřela.

Sudetoněmecká sociální demokracie našla po těžkých letech pronásledování, emigrace a vyhnání nový domov ve Spolkové republice Německo. Mnozí sudetoněmečtí sociální demokraté se zapojili do poválečné obnovy země jako členové německé sociálně demokratické SPD, nebo dokonce jako poslanci za tuto stranu. V roce 1951 vznikla organizace Seliger-Gemeinde, jež si dala za úkol připomínat zásluhy sudetoněmeckých sociálních demokratů. V publikacích a různými akcemi udržuje vzpomínku nejen na Josefa Seligera, ale samozřejmě také na dlouholetého předsedu Ludwiga Czecha. Vrchol vzpomínání na jeho osobu představuje umístění pamětní desky na budovu městské knihovny v Terezíně roku 1993. Desku odhalili Václav Havel, Hans-Jochen Vogel a Franz Vranitzky, což podtrhuje historický význam Ludwiga Czecha.

Pohlédneme-li dnes na život Ludwiga Czecha, vidíme především život demokrata ze středu Evropy. A to je jedno z hlavních poselství, jež nám předává jeho politické působení. Z pozice předního zástupce německé menšiny v Československu si vědomě vybral cestu konstruktivní demokratické spolupráce na chodu státu. Během světové hospodářské krize vykonával obětavou a současně nevďčnou práci, aby zmírnil bídu lidí. Nebyl přitom někým, kdo by se pouštěl do politických dobrodružství. Stále zůstal demokratem. Máme-li dnes, kdy různé síly demokracii zpochybňují, mluvit o historii evropské demokracie, měli bychom vyprávět také příběh dlouholetého předsedy sudetoněmecké sociální demokracie, demokrata Ludwiga Czecha.

THOMAS OELLERMANN

Milovanému vůdci, průkopníkovi, důvěrníkovi v čele strany, věrnému kamarádovi dělníků, vlajkonoši sudetoněmeckého proletariátu, starostlivému strážci sociálně demokratických principů a tradic, milému a váženému příteli věnuje stranické vedení Německé sociálně demokratické strany dělnické v ČSR tyto listy vděčné připomínky téměř čtyřicetileté práce a boje za dělnickou třídu a socialismus.

Ve svém vůdci dr. Ludwigu Czechovi ctí strana sebe samu, ctí velikost socialistické myšlenky, která lidi vede k takové míře nezištnosti, že jsou schopni dát všechny svoje schopnosti a sílu, celý svůj život do služeb této myšlenky. Desetitisíce lidí ve všech zemích světa, desetitisíce

proletářů i v sudetoněmeckých oblastech se staly stejně jako Ludwig Czech zajatci a fanatickými služebníky této myšlenky, bojovníky za práva bezprávných, za ideál beztrždního společenského řádu a proti vykořisťovatelskému kapitalistickému výrobnímu systému. Desetitisíce lidí, jejichž jména historie neuvádí a kteří se musí spokojit s vědomím věrného plnění povinností, jaké jim ukládá jejich oddanost socialismu. Také soudruh dr. Ludwig Czech, který nikdy neusiloval o slávu vůdcovství, nikdy netoužil být víc než jeden z řadových mužů, jemuž byla proti jeho vůli svěřována funkce za funkcí, a konečně i ta nejméně vítaná a nejzodpovědnější a nejtěžší funkce zastupování strany ve vládě — také soudruh Czech, ztělesnění skromnosti, by se spokojil s vědomím svědomitého plnění povinností a možnost oslavit své šedesáté narozeniny v tichosti a v ústraní by mu byla milejší než všechny veřejné pocty a uznání. Strana však dluží sama sobě, aby muži, který tak dlouho krácel v předních řadách, který jí ukazuje cestu a určuje cíl a je jejím vůdcem v boji, ve chvílce oddechu, v okamžiku, jenž našeho ctěného přítele zve ke zkoumavému ohlédnutí zpět, řekla, jak moc mu děkuje za práci, péči, věrnost a neustálou obětavost, jak moc mu děkuje za jeho vedení a jak moc ho miluje. Neboť takové poděkování a věrnost svému vůdci je věrností zásadám strany, jejichž strážcem byl soudruh Czech téměř po čtyři desetiletí, je to věrnost politice strany, kterou rozhodujícím způsobem pomáhal utvářet, ale je také srdeční záležitostí všech soudruhů a soudružek.

Za nepřejícnost a nenávist odpůrců, za nesčetné urážky, jichž nezůstane ušetřen žádný průkopník proletariátu, za práci, péči, úsilí a oběti, za upozadění všech čistě osobních radostí a přání v zájmu potřeb strany je tato zbožná láska, kterou proletariát projevuje svým zastáncům a průkopníkům, jediným, avšak také cenným odškodněním. Ale dělníci, a zejména uzavření, zádumčiví, zdrženliví sudetoněmečtí dělníci, jsou skoupí na projevy své úcty. Vůdce přece ví, že při něm stojí. Kdy ale člověk řekne svému příteli, zvláště když ho s ním pojí přátelství

založené na úctě a obdivu, že ho miluje? Kdy řekne proletář, že miluje obhájce svých zájmů, svého průkopníka? Pouze při takových příležitostech, jako je oslava šedesátých narozenin dr. Czecha.

V tento den to však můžeme říci, ba co víc: musíme to říci! A nejsou to jen jeho blízcí spolupracovníci, není to jen okruh jeho nejbližších důvěrníků, který při něm stojí v kamarádské lásce, nýbrž všichni členové strany.

Vůdce a masa, předseda strany a její členové, to jsou úzká společenství loajality. Stali se jimi díky tomu, jak Ludwig Czech stranu vedl, stali se jimi pod jeho vůdcovstvím.

Kým se Ludwig Czech stal, jaké boje strana pod jeho vedením musela podstoupit a jak v těchto bojích obstála, to chceme ve stručnosti nastínit na následujících řádcích. Ohlédnutí za životem dr. Ludwiga Czecha je zároveň ohlédnutím za kusem stranické historie, především ale pohledem na všechny ty roky plné bojů, v nichž stranu vedl. Aby ji mohl vést ještě dlouho, do nových bojů a k novým vítězstvím — to je přání, které spojuje v den šedesátých narozenin Ludwiga Czecha statisíce sudetoněmeckých soudruhů a soudružek.

DĚTSTVÍ A DOSPÍVÁNÍ

Kolem úzkého stolu drobného obchodníka, otce Ludwiga Czecha, sedí sedm dětí. Sedm dětí, kvůli nimž se musel otec hodně otáčet, neboť nasytit sedm zdravých dětí není tak snadné, zvláště když rodina žije ve velmi skromných poměrech.

A přece otec dokázal dát dětem víc než jen chléb, aby ukojil jejich fyzický hlad, i když tento chléb bylo dost často těžké obstarat. Dal jim touhu po poznání, probudil v nich hlad po vědomostech a zkušenostech. I jejich otec studoval, avšak neměl možnost svá studia dokončit, neboť mu v tom bránila naléhavá potřeba pracovat. Svým dětem však dokázal jako znamenité dědictví předat lásku k vědění a vroucí touhu po poznatcích.

Bylo by lákavé a zajímavé sledovat rané dětství Ludwiga Czecha, zkoumat, jak se u něj v chlapeckém věku nejprve náznakem projevovaly ony vlastnosti, které z něj později učinily tak svéráznou osobnost. Bylo by krásným úkolem pro životopisce doprovázet ho jako dítě na jeho prvních cestách, kráčet s ním ranými dny, kdy první dojmy začínají formovat duši, procházet s dospívajícím chlapcem školou a rodným domem, pozorovat probouzení a rozvoj jeho talentů a zájmů, chodit s ním jako mladíkem na univerzitu, shromažďovat s ním ony poznatky, které ho přivedou k socialismu. Ale plachá zdrženlivost Ludwiga Czecha, která mu brání mluvit o sobě a stavět do popředí

diskuse sám sebe, všechny takové pokusy znemožňuje. Ani jeho nejbližší přátelé nám toho nemohou o raném vývoji Ludwiga Czecha mnoho říci. Ti, kdo ho znají, znají ho pouze jako soudruha, nikdy ho nepoznali jinak než jako stranického pracovníka, jako sociálního demokrata.

Ludwig Czech se k socialismu jistě dostal velmi brzy, velmi brzy vstoupil do strany a od chvíle, kdy se o ni začal zajímat, nebyl nikdy ničím jiným než sociálním demokratem. Nevíme však nic o onom okamžiku, kdy v něm zasvitlo poznání, které z něj učinilo socialistu, revolucionáře, nevíme, zda mu takříkajíc spadly klapky z očí, nebo to bylo spíše pomalé, postupné, přirozené uzrávání původně nejasně nutkavých myšlenek, spojení vědeckých poznatků a pocitového základu, s nímž mladý student již přišel na univerzitu. Neboť z naší znalosti povahy dr. Czecha, v níž se snoubí laskavost se znalostmi, fanatismus myšlenky s vroucí láskou k chudým a trpícím, si troufáme tvrdit, že to nebyla pouze věda, která ho uchvátila, a ani jeho vlastní proletářská zkušenost z dětství netvořila jediný základ jeho vnímavosti vůči socialismu, nýbrž že ho do dělnické strany přivedla láska k lidem, pocit spřízněnosti s nimi, touha pomáhat, hluboký soucit s utrpením ostatních a vášnivá nenávisť k jakékoli nespravedlnosti, stejně jako ho přitahovala logika marxistického myšlení.

Člověk takové povahy jako Ludwig Czech, jenž utrpení bližních pocituje a snáší jako své vlastní, který nemůže být bezvýhradně šťastný, když ostatní drtí životní těžkosti — takový hledač pravdy a fanatik spravedlnosti nemůže být ničím jiným než socialistou. Ludwig Czech se musel stát sociálním demokratem.

Možnost studovat na vysoké škole ve Vídni se mladému muži nepochybně jevila jako skutečné vysvobození ze života ve stísněném domácím prostředí. Cesta na univerzitu — to byla cesta do světa. Byla to cesta rozletu. A také cesta za poznáním. A umožnila tomuto společenskému, veselému mladíkovi uspokojit jeho touhu po znalosti lidí a poznání jejich životních podmínek...

Mladý dr. Viktor Adler tehdy ve Vídni shromáždil zbytky sociálně demokratického dělnictva, rozptýleného v důsledku vnitřních rozepří a úřednického teroru. Díky promyšlené, obezřetné a horlivé práci Viktora Adlera se zde sociálně demokratická strana, pokládaná již za mrtvou, probudila k novému životu. Umírnění a radikálové, kteří se nedlouho předtím zdáli být nesmiřitelnými nepřáteli, se sblížili a Viktor Adler obě tyto skupiny vedl a svedl k sobě. Byla to úžasná renesance proletářského hnutí, jehož byl Ludwig Czech svědkem, s nímž se ve Vídni seznámil a jež ho přitahovalo a uchvacovalo.

Mladý muž, s nímž byl zaměstnaný v advokátní kanceláři dr. Mittlera, posílil v Ludwigu Czechovi rodící se myšlenky vzdoru proti dnešnímu společenskému řádu. Každý mladý revolucionář je dnes buržoazním novinářem ve Vídni — Ludwig Czech ale zůstal věrný sám sobě, ideálům svého mládí! Od oněch prvních vědomějších záchvěvů socialistického citění a vůle až k horlivé intelektuální účasti na práci Viktora Adlera a znovuzaložení sociálně demokratické strany už pak vedla pro Ludwiga Czecha přímočará cesta.

Základnou jeho stranické práce se ale nestala Vídeň. Ludwig Czech — mladý doktor Ludwig Czech — přesídlil do Brna.

Stěhování do Brna bylo jistě ovlivněné přáním znovu najít otcovskou půdu, vytvořit si domov ve městě, jež se stalo domovem mnoha jeho předků pocházejících z Nového Rousínova u Brna, ve městě, kde jeho otec navštěvoval střední školu. Možná ho ale k usazení v Brně přimělo i to, že věděl, jak moc tehdejší periferie Rakouska-Uherska, z níž do velké lákavé Vídně odcházelo tolik lidí, potřebuje intelektuály.

Když zde hovoříme o rakouské periférii, je to pouze z hlediska jejího významu pro dělnické hnutí, v oněch dávných dnech nebyl příliv intelektuálů do dělnické strany nikde příliš silný. Na venkově byl nejslabší. Čím byla strana pro intelektuály lákavá? Vždyť nevěděli nic

o sociální demokracii a nedozvídali se o ní ani o marxismu nic, co by nebylo zlomyslným, groteskním zkreslením. Zejména v sudetských zemích, které byly naplněny vřavou národního boje, musela mezinárodní sociální demokracie mladým intelektuálům připadat doslova jako organizace národní zrady. Tato pronásledovaná, zavrhaná, málo známá, vždy nepochopená strana neměla šanci intelektuály přitáhnout. Co taky věděli o životě, o utrpení dělníků! Kdo by se o dělníky staral? Měli pracovat a mlčet, a pokud by nemlčeli, pokud hrozilo, že naruší klid, pořádek a pohodlí „společnosti“, pak tu byli četníci a policisté, aby je odkázali do patřičných mezí, do mezí stanovených Bohem a státními zákony. — Ludwig Czech, rebel proti autoritám, buřič proti společenskému řádu, který hladem a zotročením mas zabezpečuje pohodlí vyšších vrstev, mladý marxista, bojovný a pracovitý sociální demokrat, odešel do Brna, k brněnským dělníkům — tento mladý intelektuál se zařadil mezi účastníky proletářského boje.

Velké průmyslové město Brno bylo už tehdy žhavým proletářským bojištěm a dlouholetým centrem moravského dělnického hnutí. V Brně přežilo dělnictvo — lépe než v mnoha jiných průmyslových oblastech — zničující boj o své směřování, bratrovražedný boj mezi „radikály“ a „umírněnými“. Brno bylo jednou z bašt „umírněných“, anarchismus zde dokázal zmást mysl dělníků méně než jinde. Soudruh Karl Kautsky, původem z Prahy, kupodivu neměl na sudetoněmecké dělnické hnutí nikde tak bezprostřední vliv jako v Brně. Dal podnět k moravsko-slezskému dělnickému shromáždění 9. a 10. dubna 1882, které se jednoznačně vyslovilo proti anarchismu a pro sociální demokracii. Ještě významnější byl rakouský dělnický sjezd v Brně 15. a 16. října téhož roku za účasti dělníků různých národností, který přijal programové rezoluce, jež — zásadně ovlivněny osobou Karla Kautského — formulují sociálně demokratické principy tak jasně a promyšleně, že představují cenný intelektuální základ pro pozdější Hainfeldský program rakouské sociální demokracie.

O několik let později, v roce 1885, se brněnským dělníkům podařilo založit noviny, které s dovedností a odvahou plnily dvojí úkol: vychovávat dělníky k třídnímu vědomí a být jim zbraní v boji proti utlačovatelům, a zároveň čelit anarchistickému učení, nebezpečnému nikoli pro kapitalisty, nýbrž pro dělníky. Tento list, *Volksfreund*, přečkal všechny bouře doby, všechna pronásledování úřadů, všechny stranické nepokoje, byl a zůstal oporou moravského, a dlouho i celorakouského hnutí, zůstal útočištěm a zbraní dělníků, a stal se tak nejstarším německým sociálně demokratickým deníkem v sudetských zemích. Jeho prvními redaktory byli německo-čeští soudruzi: Josef Hannich a později Eduard Rieger, kterého nakonec vystřídal dr. Ludwig Czech, jenž v Brně pracoval jako advokátní koncipient, ale mnohem více než své profesi věnoval čas a energii straně, novinám a dělnickým organizacím.

Mladý dr. Czech přišel do Brna na začátku devadesátých let jako školený sociální demokrat. Tím největším jménem, které si s sebou přivezl z Vídně, byl ustálený socialistický pohled na svět. Ale vzal si s sebou i vůli sloužit straně a pomáhat dělníkům. A také svěží, překypující sílu svého mládí, mladickou veselost a radost ze života.

Nositelem dělnického hnutí byl tehdy, jako téměř všude, dělnický vzdělávací spolek. Sdružovali se v něm všichni sociální demokraté, mohli se zde skutečně vzdělávat, neboť tu našli knihy, po kterých prahli, poslouchali přednášky, měli možnost do sytosti diskutovat s ostatními soudruhy, a pokud byli příliš stydliví, mohli jen naslouchat a učit se ze slovních přestřelek druhých. A mladí soudruzi a soudružky hledající i jiné radosti než jen teorii, agitaci a každodenní boj našli tu a tam i příležitost k tanci.

Při jedné takové taneční zábavě v restauraci Augarten, které se Ludwig Czech zúčastnil jako divák, se seznámil se soudruhem Eduardem Riegerem. Ze setkání se vyvinula nepřetržitá, desetiletí trvající bojová pospolitost a osobní přátelství. Toto setkání na akci pořádané dělnickým vzdělávacím spolkem nebylo ničím neobvyklým.

Došlo k němu v době, kdy byl okruh soudruhů ještě malý, všichni se navzájem znali a s každým „nováčkem“ se brzy seznámili, v oněch dnech, kdy byla strana jedna semknutá rodina a bylo samozřejmostí, že se soudruzi účastnili všech akcí organizací, jak přednáškových večerů a schůzí, tak i zábavních akcí. Při některé z těchto příležitostí se soudruzi, kteří se hnutí věnovali s jistým zápalem, museli střetnout. Originálnější byla situace, za jaké se Ludwig Czech seznámil s Matthiasem Elderschem. Dva mladí muži seděli naproti sobě ve vlaku. Jeden z nich rozložil sociálně demokratické noviny a začal číst, druhý vytáhl z tašky socialistickou brožuru. Oba tam seděli, četli a pozorovali, zase četli a znovu toho druhého zkoumali — ale nemohlo to dopadnout jinak, než že se nakonec dali do řeči, že v sobě navzájem poznali soudruhy. A z této známosti se stalo vřelé kamarádství a přátelství, pouto, které čas mohl jen upevnit, žádná vzdálenost nedokázala zpřetrhat a žádné neshody zkalit.

Ludwig Czech a Matthias Eldersch — jejich cesty se nakonec rozdělily poté, co se soudruh Eldersch přestěhoval do Vídně. Eldersch se stal proslulým vůdcem rakouské strany a vysokým funkcionářem rakouské republiky — Ludwig Czech zase předsedou sudetoněmecké sociální demokracie, a nakonec jejím zástupcem ve vládě. Oba však šli cestou dělníků, proletariátu, cestou své třídy. Projde-li si člověk v duchu životní pouť těchto dvou socialistů, pak urazí velký kus stoupající cesty proletariátu. Od brněnského dělnického vzdělávacího spolku až po zastupování dělníků ve vládě — to je víc než průběh vývoje jednoho člověka, je to vzestup třídy, cesta od ostrakizované a pronásledované, utiskované a opovrhované skupiny neohrožených revolucionářů, kteří se neúnavně shromažďují a ustavičně ženou vpřed, až k masové straně, která ovlivňuje dějiny státu a utváření politického života.

Ale v oněch dávných dnech, před téměř čtyřmi desetiletími, když Ludwig Czech přišel mezi brněnské dělníky, byl jako každý soudruh přesvědčený o blížícím se vítězství dělnické třídy, ve všech soudruzích byla hluboce

zakořeněná víra v nepřekonatelnou, nezničitelnou sílu proletariátu, panovala domněnka, že jsou konečnému vítězství socialistického hnutí blíže než dnes, v optimistické nedočkavosti mládí, svého vlastního mládí i mládí hnutí, přehlíželi mnohé těžkosti na cestě k jistému cíli. Ale na ty, kteří se zapojili do boje, nečekaly žádné veřejné funkce a pocty, neviděli před sebou lákadlo slávy ani příslib osobního politického vzestupu — pro ně existovala jen práce a starosti. Úsilí a dřina, policie, soud a vězení. Ale práce, úsilí, policie a vězení — to pro ně byla samozřejmost, svůj život si bez toho neuměli představit, jejich soudružskému životu to dodávalo zvláštní půvab, přes všechny útrapy to v sobě mělo něco krásného a ještě více je to stmelovalo se stranou. Ludwigu Czechovi nebyla cizí žádná mravenčí práce ani každodenní zkušenosti a střety s úřady. Nezůstal ušetřen ničeho zlého, co mohlo tehdejšího soudruha postihnout, a nezůstala mu neznámá žádná radost, jakou mohl sociální demokrat zažít. Zatímco pracoval a bojoval, byl učitelem i rádcem, srostl se stranou, s hnutím, proletariát mu přirostl k srdci.

Budování strany nemůže být dílem jednoho člověka. Organizace nevznikají proto, že si to přeje jednotlivec. Vznikají, protože jsou nezbytné. Dr. Czech se však více než kdo jiný zasloužil o vytvoření proletářských organizací v Brně, o budování těch stávajících, o podobu všech proletářských orgánů na brněnské půdě. S brněnským a moravským dělnickým hnutím je tedy spjat důvěrněji než kdokoli jiný, všechny proletářské organizace v Brně nesou stopy jeho práce a jeho jméno se stalo pro německé proletáře na Moravě a ve Slezsku programovým pojmem.

Po mnoho a mnoho let, téměř celá tři desetiletí, se činnost Ludwiga Czecha plně soustřeďovala na brněnské a moravskoslezské hnutí. Jistěže udržoval blízké vztahy s vůdčími vídeňskými soudruhy a jeho vztah k Viktoru Adlerovi se vyvinul v krásné, vřelé přátelství — ale přece se celým svým srdcem věnoval německému moravskému proletariátu, nechtěl víc než být kamarádem a soudruhem

dělníků ve svém užším okruhu působnosti, ve své vlasti. A brněnští a moravští soudruzi ho vždy milovali jako „svého“ Czecha — ano, a při vši radosti ze vzestupu svého vůdce a přítele je přece jen trochu bolelo, že tím, že ho strana učinila svým předsedou, a následně dokonce pověřila převzetím ministerstva, jim soudruha Czecha „vzala“. Tato lítost je zcela pochopitelná, neboť brněnští soudruzi si stranickou práci bez Czecha nedokázali představit, díky několika desetiletím společné historie byli vzájemně tak úzce a důvěrně spjati, jak to jen v rámci jednoho společenství lze. A k Czechovi vzhlíželi s bezmeznou úctou. Ludwig Czech svou stranickou prací na brněnské půdě rostl, ale zároveň svými schopnostmi přesahoval úkoly, které mu byly svěřovány. Strana, která neměla ve svých řadách nikoho lepšího a znamenitějšího, ho potřebovala, povolala k sobě, a soudruh Czech udělal, stejně jako ve všech předchozích letech, to, co mu uložila jako povinnost.

Ludwig Czech patří již deset let k německé dělnické třídě, je vůdcem německé sociální demokracie v Československu. Ale svá mladá léta a nejkrásnější dospělá léta věnoval brněnskému a moravskému hnutí, strávil je mezi svými brněnskými souputníky v boji a přáteli, na této pracovní půdě si osvojil hluboké znalosti dělnického hnutí a jeho podmínek a potřeb, velmi důvěrně se seznámil s národnostní otázkou i specifickými problémy, s nimiž se sociální demokracie v této zemi potýká, rozvinul vůdcovský talent, který straně tak často neocenitelně posloužil, rozvinul všechny vlastnosti, které z něj učinily nejcenější osobu pro stranu na celostátní úrovni. Dříve než zde budou oceněny zásluhy dr. Czecha pro stranu jako celek, je třeba připomenout léta jeho brněnské práce a boje.

V MORAVSKÉM HNUTÍ

Dr. Ludwig Czech přišel do Brna v roce 1893 a nejprve navázal kontakt s obchodními příručními. Byl jedním z nejhornějších iniciátorů a podporovatelů při organizování této proletářské vrstvy. Byl členem výboru, který připravoval vytvoření organizace, a spoluzakladatelem „Sdružení obchodních příručních“. Později spoluzaložil i několik dalších dělnických organizací, ale tato organizace byla jeho první a jednou z nejvýznamnějších. Nespokojil se však jen s organizováním obchodních příručních: byl jedním z nejenergičtějších bojovníků za nedělní klid v jejich řadách i v jejich čele. Jeho plamenná slova vytrhla z odevzdanosti stovky obchodních příručních, kteří doposud snášeli nekonečnou práci, včetně pracovních nedělí, jako smutnou, ale nevyhnutelnou samozřejmost, ukázala jim lákavý, dosažitelný cíl boje a vtáhla je do dělnického hnutí.

Dalším Czechovým cílem, dalším velkým úkolem, který si stanovil, bylo pokořit brněnskou Okresní nemocenskou pokladnu. Do té doby ji ovládala buržoazie a málokdo se tuto nadvládu odvážil zpochybnit. Většina průmyslových dělníků pod Okresní nemocenskou pokladnu nespádala. Jejimi členy byli zčásti státní zaměstnanci v průmyslovém a soukromém sektoru, zčásti dělníci v malých podnicích, například truhláři, stavební dělníci, cihláři. Chtěl-li člověk získat tuto třídu, musel nejprve vyburcovat dělníky, kteří k ní náleželi. A že to byla dřina! Cihláři nebyli organizovaní,

myšlenka organizace se k těmto špatně placeným, chudým dělníkům žijícím v nuzných poměrech téměř nedostala. Byli to deklasovaní proletáři, dělnická třída vyčerpaná tlakem bezmezného vykořisťování natolik, že získat ji pro třídní boj bylo téměř nemožné. Ludwig Czech učinil ze zdánlivě nemožného možné. Chodil za cihláři téměř každý den, několik měsíců v kuse. Zkoumal nejen jejich pracovní a životní podmínky. Získal si jejich důvěru, náklonnost, hledal a našel v nich lidi, vykořisťované, utiskované bratry, a získal si přitom jejich srdce. V těchto ponížených, zotročených, na okraj lidskosti vytlačených chudých lidech probudil třídní vědomí, vedl je k poznání, že z žaláře jejich bídy existuje cesta ven — tím, že se připojí k již organizovaným příslušníkům své třídy. Cihláři, probuzení z otupělosti a apatického zoufalství, tito proletáři, kteří se v užaslé oddanosti obrátili k novému učení slibujícímu spásu, se stali armádou, s níž bylo možné vést úspěšný boj o Okresní nemocenskou pokladnu.

Náročný boj! Bylo třeba zmařit volební praktiky advokáta dr. Schratty, vůdce buržoazie v Okresní nemocenské pokladně. Přípravy sociálních demokratů k boji ovšem nemohly zůstat skryty. A buržoazie samozřejmě vynaložila veškeré úsilí a neštítala se žádného prostředku, aby si udržela svoji nadvládu. A přece byla bitva vybojována při prvním útoku! Když začaly volby, byly rozhodnuty ve prospěch dělníků. Vzhledem k tomu, že bylo možné hlasovat v zastoupení, voliči se nemuseli dostavit a odevzdat svůj hlasovací lístek osobně, hlasovací lístky mohly být shromážděny před volbami. Volební instituce, která byla za normálních okolností výhodná pro podnikatele — umožňovala nejbezohlednější ovlivňování dělníků —, se nyní stala příčinou jejich porážky. Soudruhu dr. Czechovi a jeho věrným, kteří byli po mnoho týdnů před volbami v nejužším kontaktu s cihláři, jež tvořili velkou část voličů, se bez problémů podařilo získat volební hlasy těchto dělníků. Na začátku voleb se objevil dr. Czech v doprovodu pomocníka, který hlasovací lístky cihlářů přivezl na trakaři. Sociálně

demokratické volební lístky! Nemocenská pokladna byla dobytá. Psal se rok 1896.

Dr. Ludwig Czech byl zvolen předsedou nemocenské pokladny. Dozorčí orgán odmítl tuto volbu uznat. Bylo zapotřebí dlouhých bojů, než se konečně podařilo uznání dr. Czechu předsedou prosadit. Účetním nemocenské pokladny se stal Matthias Eldersch a brzy byl povýšen na jejího ředitele. Společnou prací se Czech a Eldersch zasloužili o to, že se brněnská nemocenská pokladna stala příkladnou institucí. Jako jedna z prvních v Rakousku zavedla rodinné pojištění a jako jedna z prvních také zřídila ozdravovnu.

V tom, že skrze velké cíle dělnického hnutí nikdy nezapomněl na současné úkoly, že se plnění těchto úkolů závčasou intenzivně věnoval, se zračí výjimečný charakterový rys soudruha Czechu. Sociálně demokratická vlastnost v nejlepší slova smyslu. Dělníci nesmějí být nástrojem k prosazování ambiciózních vůdcovských plánů, nesmějí se stát masově obětí myšlenky, nesmí se od nich očekávat, že obětují svou přítomnost pro budoucnost. Dělníci se nesmějí stát předmětem politiky. Smyslem dělnického hnutí není pouze svržení třídní nadvlády buržoazie, převedení výrobních prostředků do společného vlastnictví a vytvoření beztřídní společnosti, cílem také je zlepšit postavení dělníků v rámci kapitalistické společnosti a učinit jejich život krásnějším, hodnotnějším a důstojnějším. Proletářská politika nesmí myslet pouze na budoucnost třídy, ale musí mít na paměti i osud žijící generace. Pro sociálního demokrata se jeden úkol přelévá do druhého, oba se vzájemně doplňují. Zlepšení životních podmínek proletariátu v rámci stávajícího společenského řádu je předpokladem toho, aby byli dělníci schopni třídního boje, ale nejen z tohoto důvodu, nejen s ohledem na naše konečné cíle děláme sociální politiku, bojujeme o zkrácení pracovní doby, zvýšení mezd a zlepšení pracovních a životních podmínek dělníků, nýbrž také kvůli těmto lidem, kvůli dělníkům. Zabezpečit a zkrášlit život žijících není o nic méně důležité než se připravit na poslední boj. Tento názor, který dnes považujeme za

samozřejmý, se prosadil v protikladu k anarchistickému učení „radikálů“. Sociálně demokratický názor musel být prosazen v tvrdém intelektuálním boji proti jednoduchému a chybnému heslu anarchistů: „Všechno, nebo nic!“ — proti jejich odmítání všech mezistupňů, proti hlásání toho, že boj za politická práva a sociálně politické instituce „rozřěduje třídní boj“. Ludwig Czech jej pomáhal prosadit nejen slovy, ale i činy, svou praktickou prací. Ano, této práci věnoval zvláštní pozornost, snahy o blaho proletariátu v něm našly obzvlášť horlivého příznivce. K této práci ho nutilo jeho soucitné srdce, stejně jako vědomí její nezbytnosti a významu pro proletářský boj.

S tímto výjimečným sklonem dr. Czecha se setkáme ještě několikrát — poprvé se v plné šíři projevil v boji o brněnskou Okresní nemocenskou pokladnu, kterou vedl.

Ludwig Czech byl oblíbeným vášnivým a plameným řečníkem, přesvědčivým řečníkem, který dokázal strhnout a nadchnout. Bylo proto nevyhnutelné, že se stal mluvčím brněnských německých dělníků při všech významných příležitostech, že k nim musel mluvit jako učitel, ale také figurovat jako jejich mluvčí, že se stal agitačním řečníkem strany v boji.

Bylo to 1. května 1896. Dělníci se shromáždili na Obilním trhu. Dr. Ludwig Czech k nim promlouval. Kolem dělníků pochodoval oddíl vojáků. „Támhle jdou vaši bratři v uniformě!“ zvolal. Tambor musel bubnovat, aby Czechova slova přehlušil.

Ještě bolestivěji než mluvené slovo zasáhlo militarismus slovo psané. Dr. Czech, již dříve horlivý přispěvatel deníku *Volksfreund*, převzal v roce 1897 jeho redakci. Celá řada antimilitaristických článků, které vycházely ve *Volksfreundu*, pocházela z jeho pera. Tyto antimilitaristické projevy a eseje měly za následek pronásledování různého typu. Byl zasypáván nenávisnými dopisy, osobně mu vyhrožovali důstojníci, byl postaven před soud. Vážně mu hrozilo, že přijde o doktorát — čímž by ovšem samozřejmě nepřišel pouze o akademické renomé, ale v sázce

by byla jeho existence. Doktorát uhájil, ale byl zbaven šarže poručíka. Dr. Ludwig Czech byl degradován na „prostého člověka“. Při okázale slavnostní oficiální ceremonii, jak občas v žertu vyprávěl. Méně slavnostní pak byl odjezd „prostého“ dr. Ludwiga Czecha na manévry, ale přece to bylo mnohem pozoruhodnější, neboť pochodující oddíl, jehož členem byl pod tíhou výzbroje i dr. Czech, doprovázel početný zástup brněnských dělníků. Došlo k dojemnému momentu: jeden z dělníků chtěl soudruhu Czechovi při loučení podstrčit bankovku, toužil soudruhu vojákovi nějak pomoci, utěšit ho a projevit mu svou náklonnost.

Vtipná dohra: Dr. Czech, který po svém degradování již nepotřeboval uniformu poručíka a šavli, ani jako památku na svou „hrdinskou“ kariéru, inzeroval ve *Volksfreundu* — a celé Brno se smálo —, že je levně na prodej důstojnická šavle.

Zdá se, že si císařského kabátce a čepice nikdy příliš nevážil. Starší soudruzi se smějí při vzpomínce na to, jak kdysi kráčel ulicemi v uniformě, ruku v ruce s jiným uniformovaným mužem: sluhou Vogtem, statečným stranickým soudruhem. Důstojnická čepice v tak těsné blízkosti služebnícké čepice — ne, to se opravdu neslučovalo s důstojností rakouského důstojníka. A přece se zdá, že se dr. Czech hodil víc na důstojníka než na vojáka. Jeho vojenskou kariéru ukončilo toto osvědčení:

„Jako pěšák špatně vycvičený, jako velitel čtyř použitelný.“

Velitelem se sice už nikdy nestal, ale přesto vedl úplně jiné „čety“. Stal se vůdcem velké bojové armády.

Sociálně demokratický agitátor a organizátor, který vystupoval na dělnických schůzích a budoval dělnické organizace, se tehdy vládcům ještě nezdál nebezpečný — neradi si připouštěli nebezpečí dělnického hnutí pro vládu buržoazie. Stále také pevně věřili v mocenské prostředky státu. To, že by jednoho dne mohli tvář v tvář proletářskému masovému hnutí selhat, se zdálo být nemožné, dokonce nemyslitelné. Pohrdali dělníky, nenáviděli jejich

mluvčí, a kdykoli mohli, dávali jim pocítit zákeřnost vládnoucí elity — ale v tu dobu ještě nepoznali velikost dělnické třídy, bouřlivou sílu proletářského masového hnutí. Ještě si mysleli, že se mohou cítit bezpečně. Sociální demokracie se stále nacházela v období budování, shromažďování, probouzení a organizování dělníků.

Dr. Czech pracoval klidně, sebejistě a neochvějně na organizování dělníků a neúnavně budoval jednu organizaci za druhou. Kolik organizací pomáhal založit, nikdo kromě něj neví. Staral se nejen o politické a odborové organizace, ale také o jejich kulturní organizace. Byl spoluzakladatelem dělnického tělocvičného spolku „Lassalle“ a brněnské místní skupiny dělnického turistického spolku „Die Naturfreunde“ a po desetiletí zůstal věrným členem těchto organizací.

Tak jako v Brně sotva existovala proletářská organizace, na jejímž životě, na jejíchž snahách a útrapách by se dr. Czech nepodílel, stejně tak neexistoval žádný politický, žádný větší odborový boj bez jeho vedení nebo přinejmenším jeho poradní účasti. Dělnická třída, sdružující se v řadách strany a školená stranou, se bouřlivě hnala do boje o politickou rovnost. Dělníci neměli politicky vůbec žádná práva. Obecní zastupitelstvo, zemský i říšský sněm jim byly uzavřeny. O jejich osudu rozhodovali druzí. Zatímco ještě před několika lety velká část dělnictva pod vlivem agitace „radikálů“ pohrdala volebním právem a parlamentarismem a věřila, že může zničit třídní stát „přímými akcemi“, nyní se celý proletariát sjednotil v touze vybojovat si politickou rovnost. Dělnické masy už zkrátka dále nechtěly snášet, že jsou lidmi s menšími právy; být pouhým předmětem legislativy a administrativy se stalo neslučitelným s jejich probuzeným vědomím lidské důstojnosti. Organizovaní dělníci, radující se ze své masy a plní víry ve vítězství socialistické myšlenky, si však od volebního práva slibovali i rychlou změnu svého postavení ve státě a ve společnosti, změnu životních podmínek, ba dokonce urychlení svého vítězství. Totéž

volební právo, které ještě před deseti lety nemělo pro velkou část dělníků téměř žádnou hodnotu, nyní bylo ve svém bezprostředním účinku obecně přeceňováno. To může vysvětlovat netrpělivý nátlak, útočný odpor dělníků i sílu jejich demonstrací.

Byly to mohutné manifestace, shromáždění a pochody obrovských mas, které Brno zažilo v letech 1895 a 1896. Czech se na organizaci těchto demonstrací, které společně pořádali němečtí a čeští dělníci, podílel a často také k dělníkům promlouval. Výsledek těchto bojů je známý: dělníkům se podařilo dosáhnout všeobecného a rovného volebního práva až o deset let později, tehdy se museli spokojit se skromnou zálohou všeobecné volební kurie, připojené ke stávajícím volebním kuriím. Když pak dělníci po skončení boje o volební právo vstoupili do volebního boje, Ludwig Czech se stal neúnavným agitátorem za sociálně demokratického kandidáta, českého soudruha Hybeše, který byl zvolen i v Brně. — Eduard Roeger, redaktor deníku *Volksfreund*, byl v těchto volbách v roce 1897 zvolen ve volebním obvodu Šumperk. Ludwig Czech převzal redakci *Volksfreundu* a pilně a uvážlivě ji vedl až do léta roku 1901, kdy ho nahradil soudruh Nießner.

Koncem podzimu a začátkem zimy volebního roku 1897 se odehrály také prudké politické boje, které byly vyvolané Badeniho jazykovými nařízeními a otřásly celým Rakouskem. V Brně došlo po velkém shromáždění, když se roznesla zpráva o vídeňských událostech vedoucích k pádu Badeniho, k velké demonstraci, při níž zasahovala policie, došlo k násilným střetům a ve všeobecné rvačce nezůstal ušetřen ani soudruh Czech, který stál vždy v první řadě.

Po velkých politických bojích následovaly ostré odborové spory. Rok 1899 byl mimořádně bohatý na dělnické konflikty. V Brně stávkovali textilní dělníci. Boj trval od 2. května do 26. června a zapojili se do něj kromě dr. Czecha i Viktor Adler a Anton Hueber, vůdce rakouských odborů. Stávka přinesla textilním dělníkům zkrácení pracovní doby o půl hodiny.

Nedlouho poté se v Krnově konala stávka textilních dělníků, o jejíž úspěšné vedení se kromě soudruha Eldersche zasloužil i soudruh Czech. — Soudruh dr. Czech přispěchal na pomoc také stávkujícím horníkům moravskostravského revíru. Tento boj byl bohužel neúspěšný.

Je pochopitelné, že soudruh Czech, který se chtěl stát advokátem, našel při množství své stranické práce a rozmanitým požadavkům všech proletářských organizací velmi málo času na sebe, že v Brně zkrátka neměl možnost připravit se na advokátní zkoušky. Aby mohl splnit tento nepřijemný, ale nezbytný úkol, musel Brno na několik měsíců opustit. Advokátní zkoušky skládal ve Vídni. V Brně by jako kandidát, který byl již velmi dobře znám jako vůdce sociálních demokratů a mimo proletariát nebyl příliš populární, pravděpodobně narazil na problémy, které se raději vůbec nepokoušel překonávat.

Dr. Czech, dlouholetý advokátní koncipient, se nyní stal advokátem v Brně. Ve straně nepracoval o nic méně horlivě než dříve, neméně svědomitě obětoval straně veškerý volný čas a také spoustu hodin, které měl věnovat své profesi. Stranická práce — to nebyla klidná, rozjímavá práce za psacím stolem, nebyla to poklidná záliba, bylo to napětí a boj, dřina a starosti nejrůznějšího typu. Jeho stranická činnost mu přinesla bezpočet procesů v tisku a spoustu obvinění kvůli jeho ostrým, vzdorovitým projevům. Často se dostával do vězení, stejně jako všichni „staří“ — jak často, to už dnes možná neví ani on sám. Útěchou mu mohlo být, že měl nezřídka společnost, že s ním — kromě některých „nepolitických“ spoluvězňů — velmi často skončili ve vězení známí, nebo dokonce blízcí přátelé, jako byl Eldersch.

Jakkoli bylo Czechovo politické působení úspěšné a jeho organizační a agitační činnost pro stranu neocenitelná, jednu naději nebyl schopen naplnit: nepodařilo se mu získat pro stranu mandáty v říšské radě ani v zemském sněmu. Kdekoli dr. Czech kandidoval, spojila se proti němu celá buržoazie, aby zabránila zvolení nejnenáviděnějšího a nejobávanějšího protivníka. Najednou mizely stranické

rozdíly a buržoazie všech skupin i směrů se shromáždila v zájmu jediného programového bodu: Dr. Czech nesmí být zvolen! A přece byl dr. Czech vždy připraven za stranu kandidovat — ne proto, že by ho k tomu vedly politické ambice, ale protože cítil povinnost vykonávat pro stranu i tuto práci.

V roce 1901 kandidoval do říšské rady ve volebním obvodu Znojmo v páté kurii, v roce 1906 do moravského zemského sněmu v Moravské Ostravě, v roce 1907 do říšské rady v Krnově a v roce 1911 se opět střetl se sjednocenou buržoazií a prohrál o několik hlasů. Strašné bylo zklamání a rozhořčení dělníků. Mnozí plakali, když se dozvěděli výsledky voleb. Došlo k bouřlivým dělnickým demonstracím, dokonce i ke spontánní stávce.

Když byla všeobecná volební kurie připojena i k brněnské obecní radě, naši soudruzi úspěšně zasáhli do volební kampaně. V roce 1906 získali pět z devíti mandátů, které byly laskavě přiděleny všeobecné kurii. Dr. Czech se stal členem obecního zastupitelstva v Brně. — Jeho kandidatura do zemského sněmu v roce 1913 v Brně nebyla úspěšná.

Během války, která stranickou činnost téměř zcela ochromila, rozvinul soudruh dr. Czech sociální práci ve velkém stylu. Společně se svojí ženou, soudružkou Lilli Czech, organizoval výdej jídla, a dočasně se tak postaral o nasycení osmi set dětí. Nadmíru aktivní byl během války i v dalších sociálních oblastech.

Po převratu byl zvolen předsedou německého národního výboru v Brně. Jako zástupce německého obyvatelstva jednal s Národním výborem — odvážně a neohroženě jako vždy v hodinách nebezpečí, jako vždy v situacích, které vyžadovaly chrabré jednání. Soudruh Czech nikdy nevyhledával riziko, ale nikdy se nezalekl, nikdy neztrácel odvalu. Ať už se musel postavit jakémukoli protivníkovi — postavil se mu. Ať už před ním policie mávala šavlemi, ať ho ohrožovali němečtí nebo čeští šovinisté, byl vždy stejně nebojácny. Když se na něj v roce 1905 u příležitosti

„Volkstagu“, německého lidového sněmu, vrhli němečtí nacionalističtí studenti a hbitě se oháněli holemi, odrazil útok pouze svým smělym vystupováním. „Kdo si troufne?“ křičel na lidové hrdiny — a nikdo si netroufl, všichni zase hole spustili dolů...

Byla to náročná a namáhavá cesta, kterou Ludwig Czech ušel společně s moravskými dělníky. Byla však také bohatá na radosti, cenné zážitky i duševní zisky, o něž by nerad přišel, které nezažít by znamenalo být chudší. Nesmírnou radost přináší už jen samotná práce, jakou odváděl. Dává radost z tvorby, kterou podobně krásným způsobem zažívá jen umělec. A organizační, politická práce, práce řečníka, je koneckonců také tvůrčí prací, pokud ji vykonává opravdový, celistvý člověk. Nese tedy v závislosti na typu člověka, který na díle pracuje, více či méně umělecké rysy. V případě socialistického politika se však k této tvůrčí radosti přidává vědomí bohatě odměňující veškeré úsilí, a sice že slouží velké myšlence osvobození lidstva, že je dle svých sil spoluvykonavatelem dějinné nutnosti — a že může pomáhat lidem! Pohlédne-li Ludwig Czech u příležitosti svých šedesátých narozenin na své dílo, pohlédneme-li na něj spolu ním a porovnáme-li postavení dělnické třídy ve společnosti, moc a vliv proletariátu, životní úroveň a kulturní zralost dělníků v době, kdy se Ludwig Czech připojil k proletářskému hnutí, s postavením dělníků naší doby, vidíme výsledky jeho práce, jeho úsilí, jeho boje. Nebyl na to ovšem sám — bylo zapotřebí součinnosti mnoha dalších, vůdců a masy, na Moravě, ve Slezsku i v Čechách, v dalších zemích tehdejšího Rakouska, ve všech průmyslových zemích. Vzestup dělnické třídy je kolektivním dílem. V rámci této velké stavby budoucnosti lidstva vykonal Ludwig Czech víc, mnohem víc, než jednotlivci přísluší, pracoval příkladně a průkopnický — do tohoto díla dal svou duši.

Dopřána mu byla ještě další radost. On, který věří v dobro v lidech, potkal mnoho dobrých a věrných lidí a stal se přítelem mnoha dobrých a věrných lidí. Stejně jako jeho obdivovaný a ctěný přítel Viktor Adler kolem sebe

dokázal shromáždit velkou skupinu učených a pracovitých přátel a spolupracovníků. Uvádět zde jména není nutné. Všichni víme, kolik schopných a důvěryhodných lidí dala brněnská organizace té celostátní. — Jednou z nejskvělejších životních výher však pro dr. Czecha pravděpodobně bylo přátelství s Viktorem Adlerem. Moravská zemská organizace, jejíž byl soudruh Czech předsedou a zástupcem na rakouských sjezdech strany, ho vyslala také na rakouskou stranickou kontrolu. Ve svých mnoha stranických funkcích se Czech opakovaně setkával s Adlerem, vzhledem k významu Brna pro rakouské dělnické hnutí bylo úzké spojení mezi vůdcem moravských dělníků a vůdcem celé strany samozřejmostí. Vztahy mezi Ludwigem Czechem a Viktorem Adlerem však dalece přerostly toto přirozené stranické spojení a vyvinuly se v přátelství.

Viktor Adler, jehož byl Czech žákem a později spolupracovníkem, si Czecha velice vážil, rád naslouchal jeho radám, a Czech byl Adlerovým přítelem i v tom smyslu, že v sudetoněmecké straně udržoval při životě tradici, která se pojí se jménem Viktora Adlera. Zkoumavé oko si možná kromě rysů duševní spřízněnosti všimne i určité vnější podobnosti v některých zážitcích a zkušenostech obou vůdčích osobností. Co se týče jemných podobností v některých povahových rysech, Ludwig Czech vedle Viktora Adlera se ctí obtojí. I Ludwig Czech je dobrosrdečný a vstřícný, i on miluje dělníky, i on je kdykoli ochoten pomoci, i on je bystrým a neúplatným myslitelem, i v něm se snoubí láska k teorii se smyslem pro praxi. Samozřejmě mají i mnoho odlišností a nic není samozřejmější, než že se s ním Ludwig Czech nikdy nesrovnává, že bez závidění a v pohnutém obdivu uznává jeho mimořádnou velikost. Srdce sudetoněmeckých dělníků se však se stejnou obdivnou láskou jako Viktoru Adlerovi otevřela i Ludwigu Czechovi, který byl několik měsíců po smrti svého velkého přítele povolán ke spoluvedení nově vzniklé strany v Československu, oné strany, která je stále Adlerovou stranou, přestože se během deseti let vlastního vývoje stala stranou Ludwiga Czecha.

VŮDCE STRANY

Sudetoněmecká sociální demokracie si již během války uvědomovala nebezpečí hrozící německému národu. Nebezpečí, které vyvstávalo tím hrozivěji, čím více se blížil konec války. Národní příznivci velkoněmecké koncepce sice v novinách a nabubřelých projevech stále ještě hlásali a vykřikovali do světa své fantastické plány anexe a nadvlády Německa, vojska centrálních mocností ještě neochvějně stála hluboko na území nepřítele a válečná situace se pro ně zdála být příznivější než kdy jindy. Sociální demokraté však nesoudili pouze podle situace na válečných bojištích. Snažili se vytvořit si obraz vývoje podle postavení centrálních mocností ve světě, podle hospodářské situace doma a podle nálady rakouských národů. A uvědomovali si, že konečné vítězství Německa nebo Rakouska nad velkými světovými státy není možné. Pochopili, že hospodářské vykrvácení Rakouska v kombinaci s citelně rostoucí vzpourou jednotlivých národů musí Rakousko uvrhnout do chaosu. A věděli to, co si musel uvědomovat každý, kdo se na události nedíval nacionálně optimistickými brýlemi: že výsledku války se nemusí obávat Češi, Poláci, Italové a Jihoslované, nýbrž Němci. Že totéž hnutí, které zahrnovalo všechny neněmecké národy, národně osvobozené hnutí, ohrožuje Němce v Sudetech cizí národnostní nadvládou.

Už v září roku 1916, tedy v době, kdy v německé buržoazii všech směrů pravděpodobně nebyl nikdo, kdo

by pochyboval o úspěchu „vytrvání“ a šťastném výsledku rakouské válečné politiky, se v Brně sešli důvěrníci sudetoněmecké sociální demokracie, aby jednali o budoucnosti dělnické třídy a německého národa v sudetských zemích. Tehdy se na veřejnosti ještě tolik nemluvilo o právu národů na sebeurčení. Amerika ještě nevstoupila do války, Wilson ještě nevyhlásil právo na sebeurčení jako válečný cíl Spojených států. O českém revolučním hnutí se nevědělo o mnoho víc, než že Masaryk v zahraničí rozpoutal protirakouskou propagandu. Většina politických vůdců českého národa byla ve vyjadřování svých názorů velmi opatrná, pokud se dokonce nevydávali za rakouské patrioty. Sudetoněmečtí sociální demokraté však na svém brněnském dělnickém sjezdu o právu na sebeurčení hovořili. Uznali ho v projevech, které při tomto shromáždění zazněly — korespondenty byli Josef Seliger a Wilhelm Nießner —, i v rezoluci přijaté dělnickým sjezdem. Důvěrníci sociální demokracie uznávali právo všech národů na sebeurčení, ale totéž požadovali — už tehdy! — i pro svůj vlastní národ, pro Němce v sudetských zemích.

Ludwig Czech se před sedmnácti lety zúčastnil ve stejném městě sociálně demokratické schůze, která se zabývala stejným problémem. Jménem brněnských soudruhů přivítal rakouský generální sjezd strany, který přijal národnostní program. Mohl si nyní myslet, že se německý národ dostal do takových nesnází proto, že onen hluboce promyšlený, při vši své jednoduchosti vědecky dobře podložený program zůstal pouze programem sociálně demokratické strany a myšlenka národní autonomie byla především německé buržoazii cizí. Skutečnost, že Rakousko-Uhersko nikdy nedalo svým národům svobodu, byla příčinou války, a tedy i příčinou velkého nebezpečí, které hrozilo německému národu. Ale onen program přijatý před sedmnácti lety byl přinejmenším ještě společným programem sociálních demokratů všech národů Rakouska! Nyní se však čeští soudruzi již dávno vydali svou vlastní cestou a tento program pro ně ztratil nejen praktický, ale i teoretický význam, čeští sociální demokraté byli začleněni do národního

kruhu zahrnujícího všechny české strany, celý český národ. Brněnská konference mohla vyjádřit požadavek práva na sebeurčení i pro sudetoněmecké skupiny německého národa a odmítnout jejich podřízení české nadvládě. Jak by ale mohla přispět k tomu, aby se tyto zásady, odvozené ze starých sociálně demokratických názorů, prosadily? Je možné, že Ludwig Czech, který byl nyní již dvacet pět let svědkem národních pokusů a omylů a jejich provázanosti s každou otázkou proletářského třídního boje, byl už na této konferenci naplněn hlubokým, bolestným pesimismem...

O dva roky později se veškerý pesimismus potvrdil. Ještě dříve než soudruzi na německé periferii pocítili naši brněnští přátelé, že v oněch dnech příslušnost k německému národu neznámá nic jiného než být vydán napospas cizí vůli. Neboť již 28. října bylo Brno, až do toho dne město s německou většinou v obecním zastupitelstvu, obsazeno Čechy. V německých oblastech Čech, severní Moravy a Slezska se sice organizovala německá zemská zastupitelstva a všude byl zahájen boj o právo na sebeurčení, ale ať už byl výsledek jakýkoli, ať už byl očekáván se stejným optimismem jako v případě Seligera, nebo panovaly o úspěchu tohoto boje pochybnosti, brněnští Němci mohli o svém osudu pochybovat jen stěží. Na německo-rakouském stranickém sjezdu ve Vídni 31. října a 1. listopadu 1918 se dr. Czech rozloučil s Rakouskem a s německo-rakouskou stranou...

Bylo to bolestné, zdrcující, duši stravující loučení. Nešlo o staré Rakousko, které žádný sociální demokrat ani na malý okamžik neoplakával. Bylo to jiné loučení, byl to odchod z velkého, starého národního společenství rakouských Němců, odchod z německo-rakouské sociální demokracie, z onoho bojového společenství, k němuž Ludwig Czech patřil od svých mladých let. Toto loučení mu tehdy mohlo připadat jako cesta do vyhnanství.

Také Viktora Adlera, na smrt nemocného, viděl Ludwig Czech v oněch dnech naposledy.

A pak — ano, pak ho znovu povolala práce a opět ho zcela pohltila: veškerý čas mu zabírala práce pro brněnskou

stranu a starost o osud brněnských německých dělníků. V následujících náročných, skličujících týdnech a měsících pokračoval ve své práci statečně a odhodlaně, obklopen svými přáteli.

Než ho povolaly větší úkoly.

V Saint Germain bylo rozhodnuto o osudu sudetských Němců. Žádného z velkých světových politiků, kteří bojovali za právo na sebeurčení, nenapadlo zeptat se jich na jejich vůli. Byli to Němci — to stačilo k tomu, aby o jejich osudu rozhodli během několika letmých rozhovorů. — Němečtí sociální demokraté v sudetských zemích patřili ke třem zemským organizacím, které spolu do té doby udržovaly jen velmi letmé vztahy. Nyní bylo potřeba usadit se na nové státní půdě a sjednotit tyto tři zemské organizace do nové strany.

Tuto novou stranu, Německou sociálně demokratickou stranu dělnickou v Československé republice, vytvořili Seliger a Ludwig Czech, spolu s Čermakem a Hillebrandem, na stranickém sjezdu v Teplicích 31. srpna 1919. Josef Seliger převzal vedení strany a dr. Czech se stal jejím místopředsedou. Volby koncem jara následujícího roku mu přinesly i poslanecký mandát. Dr. Czechovi přibývalo povinností, jeho pracovní vytížení bylo stále větší.

A mělo růst i nadále!

Seliger zemřel na podzim roku 1920. Dr. Czech musel převzít vedení strany. V čele strany stanul v té nejtěžší, nejhorší době, v nejsložitější situaci.

Na sjezdu v Karlových Varech Seliger — za cenu vlastního života — jednotu strany ještě naposledy zachránil. Ale již ve dnech, kdy ležel na smrtelné posteli, začal útok komunistů proti straně nanovo. Rozštěpení se stalo nevyhnutelným. Ludwig Czech musel od čerstvé hromádky hlíny, která se vršila nad hrobem jeho přítele Seligera, spěchat do boje, do nejkrutějšího boje, jaký si umí třídní bojovník představit, do boje proti starým druhům, bývalým přátelům, do bratrovražedného boje uvnitř strany.

V lednu 1921 byli komunisté ze strany vyloučeni. Válku proti sociální demokracii přenesli do všech okresních a místních organizací. Soudruh Czech, nyní předseda strany i předseda jejího poslaneckého klubu, i nadále zaneprázdněn stranickou prací v Brně i svou vlastní profesí — nikdy nebyl placeným předsedou strany, zastával v ní vždy jen čestné funkce —, musel zdvojnásobit své síly, zmnohonásobit svoji práci a neomezeně prodloužit svou pracovní dobu. Po jeho boku však stáli muži jako Karl Čermak a Oswald Hillebrand, jeho zástupci ve vedení strany, které s ním pojilo srdečné přátelství a kteří část práce zastali. Ludwig Czech se tak ve dnech, kdy byl Čermak druhým předsedou strany, ještě nemusel příliš starat o zahraniční vztahy strany. Tuto práci, k níž ho vedl jeho talent i zájem, vykonával Karl Čermak. Ve shodě s Czechem.

Zmíňme na tomto místě ty nejtěžší rány, které soudruha Czecha — a spolu s ním i stranu — zasáhly: Ludwig Czech musel snést, že mu smrt rychle za sebou vzala oba spolupracovníky, Karla Čermaka i Oswalda Hillebranda, kteří, oba mladší než on, zemřeli po dlouhé, těžké nemoci. Asi nejhorším zážitkem bylo pro Ludwiga Czecha to, že se musel nad hrobem rozloučit kromě Hillebranda a Čermaka i se svými přáteli, soudruhem Hirschem, starým Kiesewetterem a soudruhem Staňkem, který zemřel náhle a v nejlepších letech. Strana jistě žije dál i po smrti svých nejnadanějších, nejschopnějších vůdců, neboť je jako výsledek třídního hnutí proletariátu životní nutností dělníků. Ale mezery, které tak náhle zejí v řadách vůdců, nelze, navzdory dostatku talentované mladé krve, okamžitě zaplnit. Ti, kteří odešli, chybí ještě dlouho při práci i v boji — a muž, po jehož boku stáli, který s nimi velmi úzce spolupracoval, dal jim svoji lásku, kus svého srdce, musel takovou ztrátou nesmírně trpět.

Z hrobů volá povinnost pracovat pro živé. Ludwig Czech, nikoli osamělý, neboť se kolem něj shromáždili staří přátelé a přidali se noví, se opět vrhl do práce, ale přesto se velmi dlouho nemohl smířit se ztrátou nejmilejších druhů.

Historie jeho práce je zaznamenána ve zprávách stranického zastoupení stranickým sjezdům, v zápisech ze stranických sjezdů od Děčína až po druhý sjezd v Karlových Varech, v zápisech z jednání poslanecké sněmovny i v novinách. Ale ne, i zde je popsána jen část, jsou zde vylíčeny jen některé a jen ty nejdůležitější z jeho bojů. Nevypráví se tu o stovkách schůzí plných vážných obav, nemluví se tu o mnoha stovkách porad a rozhovorů, o hodinách noční práce za psacím stolem, o práci při cestách vlakem, nedozvídáme se o tom, jak se Czechovi dařilo zvládat vedle přemíry stranické práce i svou profesi. Ale noviny a zápisy nás přesto informovaly o zkušenostech strany, o politických událostech těchto let, o těžkostech, kterým muselo dělnické hnutí, především německé dělnické hnutí, v té době čelit.

Válka na třech frontách! Boj proti nacionalistické buržoazii vlastního národa, tedy proti našemu skutečnému třídnímu nepříteli — boj proti všenárodní koalici, bolestný boj, neboť k této všenárodní koalici patřili naši čeští soudruhové — a boj proti nepříteli ve vlastních řadách, proti nepříteli, který záludně povstal v týlu našich zástupců, proti komunistům.

Válka na třech frontách! A strana v ní přesto dobře a úspěšně obstála. Sudetoněmecký sociálně demokratický proletariát se prosadil proti německým buržoazním stranám, zažil rozpad všenárodní koalice a zlepšení vztahů s českými soudruhy, zažil úpadek komunistického hnutí. Strana však musela projít chmurnými a velmi těžkými časy. Komunální volby v roce 1923 přinesly úspěch konkurenčním stranám a oslabily nabytou pozici německé sociální demokracie v obcích. Parlamentní volby v roce 1925 přinesly rovněž neúspěch. Přišli jsme o třináct mandátů. Buržoazie i komunisti opět uvěřili, že mohou zvítězit, že se sociální demokracie nachází v nezadržitelném úpadku, že je nenávratně ztracena...

Není divu, že i mnozí soudruzi klesali na mysl, že se mnozí strachovali o budoucnost strany, že se do našich

řad vkradla rozmrzelost a obavy. Ludwig Czech nikdy nebyl zarytým optimistou, jemuž se svět vždy jeví v nejrůžovějším světle, protože nechce vidět stíny. — Ludwig Czech však byl zároveň dalek pesimismu, který vidí pouze stíny, v temných hodinách ztrácí veškerou naději a propadá bezbřehému zoufalství. Před takovým pesimismem — stejně jako před lehkovážným optimismem, pro politika neméně nebezpečným — ho chrání jeho marxismus, jež není ničím naučeným či osvojeným, nýbrž povolenou vědou, kterou umí mistrně uplatňovat v praxi každodenního boje i každodenní práce; jeho znalost zákonů dějinného vývoje, zákonů, jimiž se řídí život národů, států i tříd; jeho pohled, který stejně ostře proniká do dálky a přitom nepřehlíží důležité detaily. Na sjezdu strany v Ústí nad Labem v roce 1923 Czech v rozsáhlém projevu o politické situaci nejenže podal důkladnou, pronikavou analýzu tehdejší hospodářské a politické situace a poukázal na síly vývoje působící v Československu, ale zároveň vyhnal z našich řad malomyslnost a probudil v srdcích soudruhů novou naději a víru.

V Děčíně, v Ústí nad Labem, v Karlových Varech — na všech stranických sjezdech od převzetí vedení strany soudruh Czech opakovaně dokazoval, jak skvěle umí a jak skvěle vždy uměl uvést politiku strany do souladu s obecným hospodářským a politickým vývojem v Československu, který vnímal jako nutný a nevyhnutelný. Neukazoval snad neúnavně, obraceje se proti všem skeptikům i netrpělivcům, že třídní vývoj v českém národě musí vést k rozbití všennárodních iluzí v českém proletariátu, že s postupující třídní diferenciací českého lidu a se současně se rozvíjejícím nevyhnutelným sblížením německé a české buržoazie musí i v naší zemi postupně dojít k budování třídních front, k porozumění mezi českými a německými sociálními demokraty? Nevaroval snad před netrpělivostí, která se až příliš urputně dožadovala porozumění s českými soudruhy v době, kdy to ještě nebylo možné, stejně jako před skepticismem, který o této možnosti zcela pochyboval? A nedal mu snad politický vývoj za pravdu, nepotvrdil jeho názory?

Ludwig Czech do svého nelehkého, zodpovědného úkolu vést stranu v nejtěžších dobách její mladé, a přece tak pohnuté historie vnesl svou důkladnou znalost problémů, kterým čelí nejen proletariát v tomto státě, ale i stát samotný. Stal se politikem školy Viktora Adlera, ve staré rakouské sociální demokracii, stal se politikem na těžké brněnské půdě, sociálním demokratem zcela v duchu Viktora Adlera, stejně jako jím byl i Josef Seliger: prochnutý neochvějným internacionalismem, úzce spojeným s láskou k německému národu, takže právě jako internacionalista byl povolán a oprávněn hájit ona národní práva, která nejsou výsadou nad jinými národy, nýbrž představují pouze rovnoprávnost a rovnost národů. Jako sociální demokrat, jakým se mohl stát pouze na sudetoněmecké půdě, byl tedy Ludwig Czech obzvláště způsobilý vést stranu tak, aby zůstala strážkyní kulturních a politických požadavků rovného práva pro německý národ, aniž by se byť jen minimálně přiblížila nacionalismu. To, co je pro nacionalistu, pro nacionalistu každého národa tak těžko pochopitelné: že lze být i přes nejrůznější lásku k vlastnímu národu absolutně spravedlivý vůči jiným národům, že lze být nejhrošlivějším obhájcem vlastního národa, aniž bychom žádali být jen nejmenší výsadu pro svůj národ, že tedy lze stát jako Němec za svým národem, a přesto odmítat heslo „kladivo, nebo kovadlina“ — to je v Ludwigu Czechovi v dokonalé harmonii. V tom se podobá skutečným velikánům internacionály: Jeanu Jaurèsovi, který byl dobrým Francouzem a světoobčanem, Viktoru Adlerovi, který byl dobrým Němcem a stejně dobrým internacionalistou, Wilhelmu Liebknichtovi, který byl Velkoněmcem a spoluzakladatelem internacionály. A podobá se v tom i svému příteli Josefu Seligerovi, který se právě proto, že byl mezinárodním sociálním demokratem a fanatickým internacionalistou, stal tak vášnivým bojovníkem za právo na sebeurčení sudetských Němců...

Jako německý sociální demokrat Ludwig Czech věděl, že boj za národní práva Němců a ostatních

národnostních menšin v Československu nelze vést s vyhlídkou na úspěch v národních jednotných frontách, ale pouze ve spolupráci německých a českých sociálních demokratů. Již Seliger na ustavujícím sjezdu naší strany v Teplicích vyzýval české soudruhy a sociální demokraty všech národů v tomto státě k vytvoření takového bojového společenství. Czech tuto výzvu opakoval v bezpočtu projevů a obnovoval ji na každém stranickém sjezdu. Nezapomenutelný je jeho projev na druhém teplickém sjezdu strany 7. května 1927, v němž prohlásil, že nastala hodina spolupráce českých a německých sociálních demokratů — nezapomenutelná jsou jeho závěrečná slova:

„... zde, na tomto kousku země, čeká stará sude-toněmecká proletářská garda na okamžik, kdy se její bojové kolony spojí s bojovými kolonami českého dělnictva a s bojovými kolonami ostatních proletářských skupin v této zemi.“

A dále:

„Vydejme ze sebe všichni, čeští i němečtí soudruzi, to nejlepší, sjednotíme svá srdce, pak bude vítězství proletariátu jisté, pak bude náš prapor vítězně vlát i nad touto zemí!“

Nebyla to pouze jeho vůle, nebyla to pouze jeho politika, která vedla ke smíchovskému mezinárodnímu sociálně demokratickému kongresu. Předpoklady pro tento kongres však vytvořila politika, o které spolurozhodoval a kterou zásadním způsobem ovlivnil.

Když porozumění mezi německými a českými sociálními demokraty, jejich společná bojová fronta proti buržoaznímu bloku a podobnost mnoha jejich politických a hospodářských bojů v českém a německém proletariátu posílily vědomí spřízněnosti, vědomí osudové pospolitosti natolik, že po vítězství obou stran ve volbách na podzim roku 1929, které změnilo dosavadní vládní většinu v menšinu, stála naše strana před potřebou, ba byla téměř nucena podílet se na sestavování vlády spolu s českými soudruhy, soudruh Czech se neuzavíral ani před touto

nutností. A když ho strana vyslala jako svého zástupce do vlády, vzal na sebe i tuto povinnost.

Jeho ministerská funkce je pro něj plněním povinnosti. Kdo zná dr. Czecha, jeho skromnost, jeho obětavost, ví, že nikdy, ale skutečně v žádném okamžiku svého života, neusiloval o hodnosti, úřady a pocty. Vždy považoval za svou povinnost dát straně i dělnické třídě vše, co může, všechnu svoji sílu, všechny své schopnosti, všechnen svůj čas. A tak na sebe z pověření strany, ve službě straně vzal i povinnost stát se ministrem.

Jeho ministerský úřad je pro něj plněním povinnosti i v jiném smyslu. Vždy vnímal jako povinnost srdce a zároveň stranickou, socialistickou povinnost pomáhat trpícím a potřebným, pokud to bylo v jeho silách. A obzvláště rád se se svou péčí obracel k dětem dělníků. Nezapomenutelná je jeho horlivá snaha držet co nejvíce proletářských dětí během války dál od jejich nejhorších následků a přinejmenším se postarat o to, aby měly co jíst. A je charakteristickým rysem jeho povahy, že si jako velmi vytížený politik vždy našel čas na práci v polooficiální komisi pro péči o mládež, že nedal pouze podnět k založení spolku dělnické sociální péče „Arbeiterfürsorge“, který je již po tak krátké době své existence tak prospěšný, nýbrž že byl až do svého vstupu do vlády, až do převzetí ministerského úřadu, předsedou tohoto spolku a neúnavně jednal v jeho zájmu — bez této práce by spolek „Arbeiterfürsorge“ za tak krátkou dobu nemohl zažít tak potěšující a překvapivý vzestup.

Plnění povinnosti — ano, dr. Czech chce jako ministr sociální péče plnit svou povinnost vůči potřebným. S těžkým srdcem si musí přiznat, že ji nemůže plnit tak, jak by si přál, ne v takovém rozsahu, jak by mu bylo milé. Je totiž vázán prostředky, které má k dispozici, nemůže rozpočet ministerstva sociální péče sestavovat podle svého uvážení, ne tak, jak považuje za nutné. I v rámci těchto omezení, která nikdo nepocituje bolestněji než on, však dr. Czech za pouhých několik měsíců svého působení ve funkci dosáhl značných úspěchů. Získání peněz na podporu

nepojištěných nezaměstnaných a na sociální péči o mládež, příznivější výklad zákona o podpoře „přestárlých“, příprava vylepšení zákona o podpoře v nezaměstnanosti — to jsou jeho první pracovní úkoly ve funkci ministra sociální péče.

Plnění povinnosti se pro něj stává obrovskou pracovní zátěží. Nikdo, kdo se kdy se soudruhem Czechem setkal, mu nemůže upřít obdiv za množství vykonané práce. Tento obdiv přerůstá v údiv nad jeho pracovním nasazením ve funkci ministra sociální péče. Práce od časného rána až do hluboké noci, práce bez konce, bez oddechu, bez odpočinku.

My, jeho soudruzi a přátelé, si skoro musíme přát, aby byl méně horlivý v práci, méně svědomitý, méně pilný. Neboť i když víme, že sotva existuje praceschopnější člověk než on, sotva někdo, kdo by byl schopen nést tak těžká břemena — často je nám přece jen úzko, když ho vidíme při práci, když slyšíme o jeho pracovním vytížení. Svému příteli totiž přejeme také jiné životní radosti, než je plnění pracovních povinností, přejeme mu příležitosti k odpočinku, k oddechu a relaxaci. A přejeme mu to tím spíše, že víme, že Ludwig Czech v žádném případě není jen fanatickým politikem, že umí být mezi svými přáteli společenský a veselý a dokáže se bavit vtipy a žerty stejně, jako je rád vypráví. Ale silná stránka dr. Czecha je zároveň jeho slabostí: jeho nesmírný pocit odpovědnosti, nadměrná svědomitost, smysl pro povinnost, jaký se jen tak nevidí. Existuje ještě někdo další, kdo má takový problém odtrhnout se od práce jako on? Kdo má stejně jako on neustále starost, aby ani jediná z těch nejmenších povinností, které na sebe vzal, nezůstala nesplněna? A tak si mnohem méně často, než si pro něj přejí jeho přátelé, najde čas pro sebe, čas na to, aby byl taky pro jednu soukromou osobu Ludwigem Czechem. Jeho přátelé vědí, že Ludwig Czech má velmi silné a odolné tělo — jinak by se pod tíhou své práce už dávno zhroutil —, nemohou se však zbavit obav, že si toho na sebe bere příliš mnoho. Kdyby bylo možné donutit člověka typu Ludwiga Czecha ke změně postoje k životu a životního stylu, bylo by

nutné dosáhnout stranického usnesení, že musí být méně pracovitý, protože právě tím zachová straně déle nezdolnost své obrovské pracovní energie.

Ale Ludwig Czech zůstane, dokud bude moci pracovat a tvořit, nadmíru pilným a svědomitým člověkem, který si raději sám naloží ještě více práce, než aby s ní zatěžoval ostatní, který bude dělat to, co pokládá za svoji povinnost, až do zemdlení.

Tak před námi stojí, tak jsme ho poznali, tak ho milujeme a ctíme, takového, jaký je, jako věrného soudruha, dobrosrdečného pomocníka, soucitného přítele, dobrého kamaráda, prozíravého, chytrého, obezřetného politika, příkladného socialistu. Tak ho poznal a tak ho miluje celý sudetoněmecký proletariát poté, co ho strana povolala do svého čela. A tak ho zná i internacionála, v jejíž exekutivě zastupuje stranu od smrti Karla Čermaka, tak ho znají a milují jeho četní přátelé.

Ludwig Czech je totiž přítelem mnoha lidí, i když ne jen tak ledajakým. Přátelství ho pojí, ještě z dávných dob bojového společenství, s mnoha vůdčími soudruhy rakouské strany, z nichž jen málokterý pochází ze sudetských zemí, a přátelství ho pojí i s mnoha soudruhy naší strany. Samozřejmě, že v této zemi k němu důvěrníky nepoutá jen přátelství samotné, přidává se k němu i upřímný obdiv. Postoj mnohých je stejný, jako byl postoj většiny soudruhů v rakouské straně k Viktoru Adlerovi: obdivná láska, láska spojená s respektem.

Dr. Ludwig Czech byl stranou uctíván tak, jak strana dokáže uctít své nejlepší, nejzasloužilejší muže, jak je zvyklá je uctívát: byl jmenován do stále nových funkcí, a tím povoláván ke stále nové práci. Vždy byl ale také — a to mu možná vynahrádilo veškeré úsilí, starosti a práci — vítán jásavým potleskem mas, když k nim promlouval. Nežijí snad v nás všech obrazy ze stranických sjezdů v Teplicích a Karlových Varech a z říšského dělnického sjezdu, kdy stál z hloubi svého srdce dojatý a rozechvělý uprostřed svých důvěrníků, obklopoval ho jásot davů a rozléhal se kolem

něj radostné, srdečné výkřiky? Ano, dělníci svěřují těm, které milují, svým vůdcům, nesmírně zodpovědné funkce, a právě proto, že je jejich důvěra tak velká, tak neomezená, nakládají jim na bedra stále více práce — ale také jim dávají svou lásku, důvěřivou, věrnou, bezmeznou lásku.

To, že si ho dělníci nejen váží a obdivují ho, ale že ho také skutečně milují, tak jako milují jen málokoho, dr. Ludwig Czech na vlastní kůži zažil a může to být — kromě vědomí nejvěrnějšího plnění povinnosti — jeho úžasnou životní výhrou: tato láska mas, láska v množství, jakého je člověku dopřáno jen zřídkakdy.

Poděkování, které soudruhu dr. Czechovi dlužíme, a náš nekonečný vděk patří i jeho ženě Lilli Czech, s níž žije ve velmi šťastném manželství a bez jejíhož hlubokého pochopení pro jeho práci by nebyl schopen zvládnout tolik rozmanitých povinností.

Manželky předních politiků, a zejména sociálně demokratických politiků, musí ustavičně přinášet oběti. Jak často je strana připravuje o manžely! Kolika tichých hodin štěstí se musí vzdát! Pouze když manželka sociálně demokratického politika cítí a myslí stejně socialisticky jako on, když je stejně oddanou socialistkou jako on socialistou, pokud se tedy skutečně podílí na jeho životní práci, považuje jeho dílo za své, pokud mu stojí po boku s porozuměním, podporou a pomocí, jen pak může vykonávat to, co od něj žádá strana, dělníci, jeho svědomí a smysl pro povinnost. Za to, že soudružka Lilli Czech provázela životní dílo svého manžela s tak úžasným porozuměním a vstřícností, že na sebe s takovou trpělivostí brala všechny oběti, které si od ní politické aktivity jejího muže žádaly, za to jí s upřímnou srdečností děkují přátelé jejího manžela i strana...

Tyto řádky nemají být zevrubným vykreslením člověka a politika Ludwiga Czecha. Naše vyličení nemůže vytvořit jeho ucelený, věrný obraz. V tom nám nikdo nebrání tolik jako sám jubilant, neboť tak nerad hovoří o sobě v souvislosti se svou prací, neboť se s takovým ostychem vyhýbá jakýmkoli poctám a každý pokus o obsáhlé biografické

zobrazení jeho života u něj naráží na odpor. K jeho šedesátým narozeninám 14. února 1930 tedy nemůžeme jemu, jeho přátelům ani straně nabídnout biografii dr. Ludwiga Czecha, ale pouze příspěvek k biografii. Pouze pokus o ocenění jeho osobnosti a jeho úspěchů.

Zároveň však má být tato malá jubilejní publikace svědectvím o důvěrném poutu mezi stranou a jejím vůdcem — poutu, které má pro naši stranu, jež musí při práci i v boji překonávat problémy jako málokterá jiná proletářská strana, i pro úspěch našich snah nesrovnatelně větší význam než kdekoli jinde. Protože naše strana, postavená na tu nejtěžší půdu, jakou dějiny dokázaly vytvořit, je stranou malou a chudou, stranou ohrožovanou z mnoha směrů, je nejužším bratrským svazkem, nejvěrnějším bojovým společenstvím všech, kdo v ní působí a kdo pro ni pracují, a nezbytným předpokladem příznivých výsledků našeho úsilí. Naše pamětní publikace, která nevyjadřuje názory jednotlivců, ale celé členské základny, je tedy také projevem zdraví, síly a jednoty naší strany.

Jen letmo, jako pozadí, z něhož vystupuje osobnost Ludwiga Czecha, ale přesto jako nezbytný doprovod jeho vývoje, lze zmínit některé z nejdůležitějších událostí moravského a — od roku 1918 — sudetoněmeckého dělnického hnutí. I tento zběžný náčrt však důvěrníkům znovu připomeneme impozantní historii naší strany a naplní je úžasnou hrdostí, že jsou její součástí. Ale soudruhu dr. Czechovi, který nyní zkoumavým okem přehlíží svoji dosavadní práci, může pohled na tyto listy ukázat, jak významný je jeho podíl na vzestupu sudetoněmeckého proletariátu, na rozvoji našeho hnutí. Pak si uvědomí, že je to víc než jen slovo formulované pro daný okamžik, když k jeho šedesátým narozeninám k jeho uším kromě blahopřání jako člověku, kterého miluje tolik lidí, doléhá tisícové přání, aby vedl stranu ještě velmi, velmi dlouho, aby ji vedl v jedné z nejdůležitějších a nejvýznamnějších epoch její pohnuté historie a aby dovedl sudetoněmecký proletariát hodně daleko na cestě k uskutečnění touhy nás všech: k osvobození dělnické třídy!

DE

LUDWIG
CZECH

AUS DEM
LEBEN EINES
DEMOKRATEN

VORWORT

Als Vertretung der Friedrich-Ebert-Stiftung (FES) in der Tschechischen Republik fühlen wir uns der Geschichte des Landes und der sozialdemokratischen Bewegung verbunden. August Bebel — einer der Begründer der deutschen Sozialdemokratie — hat einmal gesagt: „Nur wer die Vergangenheit kennt, kann die Gegenwart verstehen und die Zukunft gestalten“. In diesem Sinne gilt es nicht nur, an historische Ereignisse zu erinnern, sondern auch an bedeutende Persönlichkeiten des öffentlichen Lebens. Zu diesen zählt ohne Zweifel Dr. Ludwig Czech. Czech wurde 1870 im damaligen Lemberg geboren und arbeitete zunächst als Rechtsanwalt in Brünn. Im Jahr 1920 wurde er zum Vorsitzenden der Deutschen sozialdemokratischen Arbeiterpartei in der Tschechoslowakischen Republik (DSAP) gewählt. 1929 führte er die Partei, die sich bis zum Ende der Republik 1938 entschlossen den Nationalsozialisten entgegen stellte, in eine Regierungskoalition. Er selbst bekleidete in dieser Koalition mehrere Ministerämter — u. a. war er Minister für Soziale Fürsorge. Als jüdischer Sozialdemokrat war er Zeit seines Lebens aber auch vielen Anfeindungen ausgesetzt. Nach der Annexion des Sudetenlandes an Hitler-Deutschland wurde er von den Nazis verfolgt und in das Konzentrationslager Theresienstadt verschleppt. Dort verstarb er im August 1942 an den Folgen einer schweren Krankheit.

Ludwig Czech gilt zu Recht als Vorbild. Als Sozialdemokraten zeichnete ihn seine Empathie für das Leid und die wirtschaftliche Not anderer Menschen aus. Als Minister überzeugte er durch sein praktisches Tun. Als die soziale Not infolge der Weltwirtschaftskrise in den 1930er Jahren immer größer wurde, veranlasste er die Ausgabe von Lebensmittelkarten an tschechische und sudetendeutsche Arbeiter und deren Familien. Ihm und seinem unermüdlichen Wirken ist es auch maßgeblich zu verdanken, dass sich die DSAP loyal gegenüber der jungen tschechoslowakischen Republik verhielt und diese bis zum Schluss gegen die Nationalsozialisten verteidigte. In diesem Jahr nun jährt sich der Todestag Czechs zum 80. Mal. Wir wollen dies zum Anlass nehmen, um die anlässlich seines 60. Geburtstages erschiene Festschrift in tschechischer Sprache herauszubringen. Gerade in diesen aktuell schwierigen Zeiten erscheint es mir umso wichtiger an diesen selbstlosen Menschen und Sozialdemokraten zu erinnern, der durch seine Haltung und sein Handeln vielen ein Vorbild war und ist.

Aus den oben genannten Gründen wünsche ich mir für die nun auch in tschechischer Übersetzung vorliegende Festschrift viele Leserinnen und Leser.

URBAN ÜBERSCHÄR

Leiter der Friedrich-Ebert-Stiftung in der Tschechischen
und in der Slowakischen Republik

Die Lebensgeschichte Ludwig Czechs spiegelt den Wandel in unserem Mitteleuropa wieder. Er wurde in Lemberg (Lviv) geboren, studierte in Wien und entwickelte seine berufliche und politische Karriere in Brünn. Den Höhepunkt und den Abschluss seines öffentlichen Engagements erlebte er in Prag als Minister der tschechoslowakischen Regierung. Er starb gemartert im Ghetto Theresienstadt. Die Welt offener Grenzen nutzte er zur persönlichen und politischen Entwicklung. Er starb, als unsere Region beherrscht wurde vom Willen, Grenzen zu schließen und Zäune zu bauen.

Ludwig Czech lebte und arbeitete in einer Zeit, da die Bewegung der Arbeitenden an Kraft gewann und seine politische Organisation ihren Höhepunkt erreicht hatte.

Dieses „an Kraft gewann“ wäre allerdings in zweifacher Hinsicht irreführend. Zum einen hinsichtlich der vielen Aktiven, Organisatoren und gewählten Politiker, die in der Generation Ludwig Czechs und in den Generationen vorher und nachher oft unter schwierigen Bedingungen die ersten wichtigen Erfolge der Arbeiterbewegung erkämpften. Erholungsheime, Freizeit, öffentliche Versicherungen und auch das allgemeine Wahlrecht wären nicht von allein gekommen. Hunderte Demonstrationen mussten vorbereitet, tausende Artikel geschrieben und hunderte Stunden in den Verwaltungsräten von Versicherungen und auf den Parlamentsbänken abgesehen werden.

Irreführend wäre es aber auch gegenüber uns. Die passive Form vermittelt den Eindruck es wäre „von allein“ gekommen. „Von allein“ bedeutet nämlich zu warten, und nicht zu arbeiten. Und dies in einem Augenblick, da die durch menschliche Arbeitskraft genährte Stärke des Kapitals vielleicht noch stärker ist als in der Zeit, da sich Czech für die Laufbahn eines sozialistischen Politikers entschied.

Auch heute kommen politische Erfolge und öffentliche Anerkennung nicht von allein. Wie vor hundert Jahren tauchen Erfolge erst „von allein“ auf, wenn sich Leute finden, die bereit sind, sich an die Spitze der Bewegung

zu stellen und die Interessen der arbeitenden Menschen und all derer tragen, die sich ihren Platz in der Gesellschaft nicht kaufen können. Und sie tauchen auf wenn es ihnen und auch uns gelingt, das gemeinsame Interesse der Menschen zu formulieren und zu tragen, deren Leben von Arbeit abhängt und die von dieser leben, und nicht vom Eigentum oder von Dividenden.

Die Gedenkschrift zum 60. Geburtstag Czechs erschafft eine Legende. Sieben Kinder, die in schwersten Bedingungen aufwuchsen. Das Studium an der Universität als Befreiung vom engen Leben zuhause. Die Ankunft in Brünn, da die Stadt Intellektuelle benötigte, die sie ansonsten aus dem breiten Wiener Zentrum saugte. Ein Leben seit den Wiener Jahren treu zur sozialistischen Politik.

Die Autoren der Gedenkschrift räumen ein, dass über den Weg Ludwig Czechs zum Sozialismus nicht viel bekannt ist und er selber darüber nicht redet. Er ist nicht nur eine Ikone, sondern auch ein sich entwickelnder Mensch, den wir auch deswegen schätzen.

Für mich ist so die Gedenkschrift zum sechzigsten Geburtstag Czechs nicht nur das Zeugnis über eine bedeutende Persönlichkeit unserer politischen Familie, aber auch eine Erinnerung, dass wir uns heute zu unseren eigenen Persönlichkeiten bekennen und dass wir unsere Wertschätzung auch öffentlich kundtun müssen.

DANIELA OSTRÁ

Vorstandsmitglied der Demokratischen Masaryk-Akademie
Stellv. Vorsitzender der Tschechischen Sozialdemokratischen Partei (ČSSD)

LUDWIG CZECH — NACHTRAG ZUM LEBEN EINES EUROPÄISCHEN SOZIALDEMOKRATEN

In der vorliegenden Publikation präsentieren wir eine Schrift von 1930 zum 60. Geburtstag des tschechoslowakischen Ministers und sudetendeutschen Sozialdemokraten Ludwig Czech. Der Text war im Auftrag der Deutschen Sozialdemokratischen Arbeiterpartei erschienen, deren Vorsitzender Czech seit 1920 war. Er sollte der Partei bis 1937 vorstehen. Er führte sie nach dem Tod des Parteigründers Josef Seliger in die Politik des so genannten Aktivismus, der konstruktiven Teilhabe an den Geschicken des Staates. Er trug dazu bei, dass sich sudetendeutsche und tschechische Sozialdemokraten Ende der 1920er Jahre wieder annäherten, was letztlich zum gemeinsamen Eintritt in die Regierung führte. In dieser Koalitionsregierung wurde Czech Minister und kämpfte mit den Folgen der Weltwirtschaftskrise, die gerade die sudetendeutschen Gebiete der Tschechoslowakischen Republik traf. Als Minister für Soziale Fürsorge führte er ein Hilfsprogramm ein für betroffene Familien, so genannte Czech-Karten. Von der übergroßen Not wusste

ab 1933 vor allem die Sudetendeutsche Heimatfront, später Sudetendeutsche Partei, unter Konrad Henlein zu profitieren. Eine große Rolle spielte hierbei der Rundfunk des Dritten Reiches, der den Sudetendeutschen Arbeit und Brot versprach. Ab Mitte der 1930er Jahre kippten die politischen Verhältnisse unter den Deutschen der Tschechoslowakei. Bei den Parlamentswahlen 1935 errang die Sudetendeutsche Partei einen erdrutschartigen Wahlsieg. Die demokratischen Parteien, auch die Deutsche Sozialdemokratische Arbeiterpartei, schrumpften auf wenige Parlamentssitze zusammen. Ludwig Czech setzte seine Politik der sozialen Verbesserungen unbeirrt fort. Er erlitt in dieser Zeit vermehrt Anfeindungen. Oft wurde er antisemitisch beleidigt. Trotz dieser Angriffe stand Ludwig Czech, stand die sudetendeutsche Sozialdemokratie bis zum Ende treu zur Tschechoslowakischen Republik und kämpfte gegen den Nationalsozialismus. In der Partei kam es aber vermehrt zu Kritik an Czechs Politik. Der junge aufstrebende Abgeordnete Wenzel Jaksch forderte, die nationale Frage umfassend zu behandeln, um der Sudetendeutschen Partei den Wind aus den Segeln zu nehmen. Zugleich forderte er, sozialdemokratische Politik müsse nicht nur die Arbeiterinnen und Arbeiter ansprechen, sondern breite Schichten der Gesellschaft. In einer Kampfabstimmung wurde Jaksch letztlich 1937 zum letzten Vorsitzenden der Partei gewählt. Czech und viele seiner Anhänger zogen sich aus dem politischen Leben zurück. Die gelegentlich in der Literatur aufgestellte Behauptung, Jaksch sei am Tode Czechs in Theresienstadt schuldig, denn dieser habe aus Gram über seine innerparteiliche Niederlage nicht in die Emigration gehen wollen, lässt sich aber nach heutigem Stand nicht belegen. Vielmehr scheint es so, dass Czech nach dem Münchener Abkommen seine politische Arbeit von Brünn aus fortsetzen wollte. Mit der Entstehung des Protektorats Böhmen und Mähren war diese Option dann auch unmöglich geworden. Czech und seiner Frau Elisabeth blieben noch drei Jahre bis zur Deportation ins Ghetto

Theresienstadt. Hier traf Czech bereits von Krankheit gezeichnet ein und wurde zunächst im Krankenhaus in der Hohenelber Kaserne untergebracht. Nur wenige Wochen nach seiner Ankunft verstarb er am 22. August 1942, wobei andere Quellen vom 20. August sprechen. Seine Frau Elisabeth, die ihn nicht nur über Jahrzehnte unterstützte, sondern auch selbst führende Funktionen in der Sozialdemokratie einnahm, überlebte den Holocaust und lebte bis 1972 in Großbritannien. Dann zog sie in ein Seniorenheim in Österreich, wo sie im Folgejahr in hohem Alter verstarb.

Die sudetendeutsche Sozialdemokratie hatte nach den schwierigen Jahren der Verfolgung, Emigration und der Vertreibung eine neue Heimat in der Bundesrepublik Deutschland gefunden. Als Mitglieder und Abgeordnete der SPD beteiligten sich viele sudetendeutsche Sozialdemokraten an der Aufbauarbeit nach dem Krieg. Als eigene Organisation gründete sich 1951 die Seliger-Gemeinde. Diese hatte sich zur Aufgabe gemacht, an die Verdienste der sudetendeutschen Sozialdemokraten zu erinnern. In Publikationen und durch Veranstaltungen erinnerte sie so nicht nur an ihren Namensgeber Josef Seliger, sondern natürlich auch an den langjährigen Vorsitzenden Ludwig Czech. Einen Höhepunkt in der Erinnerung an Czech stellte 1993 die Anbringung einer Gedenktafel am Gebäude der Gemeindebücherei in Theresienstadt dar. Eingeweiht wurde die Tafel von Václav Havel, Hans-Jochen Vogel und Franz Vranitzky, was die historische Bedeutung Ludwigs unterstreicht.

Schauen wir heute auf das Leben Ludwigs, schauen wir vor allem auf das Leben eines Demokraten aus der Mitte Europas. Und das ist eine der wichtigen Botschaften, die uns sein politisches Wirken vermittelt. Als führender Vertreter der deutschen Minderheit in der Tschechoslowakei wählte er bewusst den Weg einer konstruktiven demokratischen Mitarbeit am Staat. In der Weltwirtschaftskrise leistete er eine aufopferungsvolle

und zugleich so undankbare Hilfsarbeit, um die Not der Menschen zu lindern. Er war dabei nie jemand, der sich auf politische Abenteuer einlassen wollte. Er blieb immer Demokrat. Wenn es heute, da die Demokratie von verschiedenen Kräften in Frage gestellt wird, auch darum gehen muss, die europäische Geschichte der Demokratie zu erzählen, sollten wir auch die Geschichte des langjährigen Vorsitzenden der sudetendeutschen Sozialdemokratie erzählen, des Demokraten Ludwig Czech.

THOMAS OELLERMANN

FESTSCHRIFT ZUM
60. GEBURTSTAGE
DES VORSITZENDEN
DER DEUTSCHEN
SOZIALDEMOKRATISCHEN
ARBEITERPARTEI IN DER
TSCHECHOSLOWAKISCHEN
REPUBLIK AM
14. FEBRUAR 1930

DEM GELIEBTEN FÜHRER

Und Vorkämpfer, dem Vertrauensmann, der an der Spitze der Partei steht, dem treuen Kameraden der Arbeiter, dem Bannerträger des sudetendeutschen Proletariats, dem sorglichen Wahrer der sozialdemokratischen Grundsätze und Traditionen, dem lieben und verehrten Freunde widmet diese Blätter dankbaren Gedenkens fast vierzigjährigen Arbeitens und Kämpfens für die Arbeiterklasse und den Sozialismus der Parteivorstand der Deutschen sozialdemokratischen Arbeiterpartei in der Tschechoslowakischen Republik.

In ihrem Führer Dr. Ludwig Czech ehrt die Partei sich selber, ehrt sie die Größe des sozialistischen Gedankens, der Menschen zu solcher Größe der Selbstlosigkeit emporführt, dass sie ihr ganzes Können und ihre Kraft, dass sie ihr ganzes Leben in den Dienst dieser Idee zu stellen vermögen. Zehntausende in allen Ländern der Erde, zehntausende Proletarier auch in den sudetendeutschen Gebieten wurden so wie Ludwig Czech Gefangene der Idee, fanatische Diener der Idee, Kämpfer für das Recht der Rechtlosen, Stürmer wider das ausbeuterische kapitalistische Produktionssystem, Streiter für das Ideal einer klassenlosen Gesellschaftsordnung. Zehntausende, deren Namen die Geschichte nicht nennen kann, die sich begnügen müssen mit dem Bewusstsein treuer Erfüllung jener Pflichten, die ihnen das Bekenntnis zum Sozialismus

aufgelegt. Auch Genosse Dr. Ludwig Czech, der nie nach dem Ruhm des Führertums gestrebt hat, der nie mehr zu sein begehrte als einer der Männer in Reih und Glied, dem Amt auf Amt aufgebürdet wurde wider seinen Willen und zuletzt das unwillkommenste und verantwortungsvollste und schwerste der Vertretung der Partei in der Regierung — auch Genosse Czech, dieser Verkörperung der Bescheidenheit, würde sich begnügen mit dem Bewusstsein gewissenhafter Pflichterfüllung, und seinen sechzigsten Geburtstag in stiller Zurückgezogenheit feiern zu können wäre ihm lieber als alle öffentliche Ehrung und Anerkennung. Aber die Partei ist es sich selber schuldig, dem Manne, der so lange in den vordersten Reihen marschierte, der ihr voranschreitet als Wegesucher und Zielbestimmer und als Führer im Kampfe, einmal in einer Atempause des Kampfes, in einem Augenblicke, der den verehrten Freund einlädt zu prüfender Rückschau, zu sagen, wie sehr sie ihm dankt für seine Arbeit, für seine Sorge, für seine Treue, für seine stete Opferbereitschaft, wie sehr sie ihm dankt für seine Arbeit, für seine Sorge, für seine Treue, für seine stete Opferbereitschaft, wie sehr sie ihm für seine Führung dankt, und wie sehr sie ihn liebt. Denn solcher Dank und solches Bekenntnis zu ihrem Führer ist Bekenntnis zu den Grundsätzen der Partei, deren Hüter Genosse Czech fast vier Jahrzehnte lang gewesen, ist Bekenntnis zur Politik der Partei, die er entscheidend mitbestimmt, ist aber auch Herzensbedürfnis aller Genossen und Genossinnen.

Für Missgunst und Hass der Gegner, für die Kränkungen ohne Zahl, die keinem Vorkämpfer des Proletariats erspart bleiben, für Arbeit und Sorge und Mühe und Opfer, für die Zurückstellung aller rein persönlichen Freuden und Wünsche hinter die Notwendigkeiten der Partei ist diese verehrende Liebe, die das Proletariat seinen Vorkämpfern und Wegbereitern schenkt, die einzige Entschädigung, freilich auch eine kostbare Entschädigung. Aber die Arbeiter, und besonders die verschlossenen,

grüblerischen, zurückhaltenden sudetendeutschen Arbeiter kargen mit Beteuerungen ihrer Verehrung. Der Führer weiß wohl, dass sie zu ihm stehen. Wann aber sagt man einem Freunde, zumal dann, wenn man zu ihm in verehrender und bewundernder Freundschaft steht, dass man ihn liebt? Wann je sagt ein Proletarier, dass er seinen Vertrauensmann, dass er seinen Vorkämpfer liebt? Nur bei solchen Gelegenheiten, wie sie jetzt, bei der Feier des sechzigsten Geburtstages Dr. Czechs sich bietet.

An diesem Tage aber dürfen wir es sagen, mehr noch: müssen wir es sagen! Und nicht nur seine engen Mitarbeiter, nicht nur der Kreis der ersten Vertrauensleute ist es, der so zu ihm steht, in kameradschaftlicher Liebe, sondern die ganze Parteimitgliedschaft.

Führer und Masse, Vorsitzender der Partei und Mitgliedschaft, sie sind eine enge Treuegemeinschaft. Sie sind es geworden durch die Art, wie Ludwig Czech die Partei führte, sie sind es geworden unter seiner Führung.

Wie Ludwig Czech geworden ist, welche Kämpfe unter seiner Leitung die Partei zu bestehen hatte und wie sie in diesen Kämpfen bestanden hat, das sollen in Kürze diese Blätter sagen. Rückschau auf das Leben Dr. Ludwig Czechs ist zugleich Rückschau auf ein Stück Parteigeschichte, ist vor allem Rückschau auf jede kampferfüllten Jahre, in denen er die Partei führte. Dass er sie noch lange führen möge, in neue Kämpfe und zu neuen Siegen — in diesem Wunsche vereinen sich am sechzigsten Geburtstage Ludwig Czechs hunderttausende sudetendeutscher Genossen und Genossinnen.

WACHSEN UND WERDEN

Sieben Kinder sitzen um den schmalen Tisch des kleinen Geschäftsmannes, der Ludwig Czechs Vater war. Sieben Kinder, für die der Vater sich emsig mühen musste, denn der Appetit sieben gesunder Kinder ist nicht leicht zu stillen, zumal dann nicht, wenn die Familie in knappsten Verhältnissen lebt.

Und doch hat der Vater den Kindern noch mehr zu geben vermocht als das Brot zur Stillung ihres leiblichen Hungers, wenn dieses Brot auch oft genug schwer beschafft worden sein mag. Er gab ihnen die Sehnsucht nach dem Wissen, er weckte in ihnen den Hunger nach dem Lernen und nach dem Erleben. Auch der Vater hatte ja studiert, wenn es ihm auch nicht möglich gewesen, seine Studien zu vollenden, der harte Zwang zur Arbeit ihn daran hinderte. Die Liebe zum Wissen, die heiße Sehnsucht nach Erkenntnis aber konnte er seinen Kindern als köstliches Erbgut schenken.

Lockend und interessant wäre es, der frühen Kindheit Ludwig Czechs nachzuspüren, zu forschen, wie im Knaben sich zuerst jene Eigenschaften andeutend offenbarten, die später den Mann zu einer so eigenartigen Persönlichkeit formten. Schöne Aufgabe für einen Biographen wäre es, das Kind auf seinen ersten Wegen zu begleiten, mit ihm die frühen Tage zu durchwandern, in denen erste Eindrücke die Seele zu gestalten

beginnen, mit dem reifenden Knaben durch Schule und Elternhaus zu schreiten, Erwachen und Entwicklung seiner Begabung und seiner Neigungen zu beobachten, mit dem Jüngling an die Universität zu gehen, mit ihm jene Erkenntnisse zu sammeln, die ihm zum Sozialismus zu führen. Aber Ludwig Czechs scheue Zurückhaltung, die ihm verwehrtm von sich selber zu sprechen, sich selber in den Vordergrund der Diskussion zu stellen, machen alle solchen Versuche unmöglich. Selbst die nächsten Freunde wissen nicht viel auszusagen über Ludwig Czechs Entwicklung. Wer ihn kennt, kennt ihn nur als Genossen, hat ihn nie anders gekannt denn als Parteiarbeiter, als Sozialdemokraten.

Nun ist Ludwig Czech sicher sehr früh zum Sozialismus gekommen, hat er sich sehr bald der Partei angeschlossen, ist er, seit er überhaupt Interesse für die Partei gewann, nie etwas anderes gewesen als Sozialdemokrat. Aber wir wissen nichts von jenem Augenblick, da in ihm die Erkenntnis aufzuckte, die ihn zum Sozialisten machte, zum Revolutionär, ja, wir wissen nicht, ob es ihm so erging, wie das Sprichwort sagt: dass ihm die Schuppen von den Augen fielen, — ob es nicht vielmehr ein allmähliches, langsames, selbstverständliches Reiferwerden zunächst unklar sich aufdrängender Gedanken war, ein Sichzugesellsen wissenschaftlicher Erkenntnis zu einer Gefühlsgrundlage, die der junge Student bereits an die Universität mitbrachte. Denn aus unserer Kenntnis des Wesens Dr. Czechs, in dem Güte mit Wissen sich paart, der Fanatismus der Idee vereinigt ist mit heißer Liebe zu den Armen und Leidenden, wagen wir zu sagen, dass nicht allein die Wissenschaft ihn gefangen nahm, dass auch nicht eigenes proletarisches Kindheitserleben das alleinige Fundament der Empfänglichkeit für den Sozialismus schuf, sondern dass ihn seine Menschenliebe, seine Gefühle der Verbundenheit mit den Menschenm sein Helferwille, sein heißes Mitempfinden mit den Leiden der anderen, sein leidenschaftlicher Hass wider alles Unrecht ebenso

zur Partei der Arbeiter trieben, wie die Logik des marxistischen Gedankengebäudes ihn anzog.

Ein Mensch, der so geartet ist wie Ludwig Czech, der das Leid des Nebenmenschen als eigenes mitempfinder und trägt, der nicht wunschlos glücklich sein kann, wenn anderen von den Nöten des Lebens zermalmt werden — ein solcher Wahrheitsucher und Gerechtigkeitsfanatiker kann gar nichts anderes sein als Sozialist. Ludwig Czech musste Sozialdemokrat werden.

Die Möglichkeit, nach Wien an die Hochschule zu kommen, musste dem Jüngling als eine wahre Erlösung aus der Enge des häuslichen Daseins erscheinen. Der Weg an die Universität — das war der Weg in die Welt. Das war der Weg in die Weite. Und war der Weg zum Wissen. Und eröffnete die Möglichkeit, die Sehnsucht des geselligen, lebensfrohen Jünglings nach Menschenkenntnis und Kennenlernen ihrer Lebensverhältnisse zu befriedigen...

In Wien sammelte damals der junge Dr. Viktor Adler die durch innere Zwistigkeiten und durch den behördlichen Terror zersprengten Reste der sozialdemokratischen Arbeiterschaft. In Wien erwuchs unter Viktor Adlers bedächtiger, vorsichtiger, emsiger Arbeit die schon tot geglaubte sozialdemokratische Partei zu neuem Leben. Gemäßigte und Radikale, die eben noch unversöhnliche Feinde schienen, näherten sich einander, beide Gruppen geleitet, zu einander geführt von Viktor Adler. Es war eine wunderbare Renaissance der proletarischen Bewegung, die Ludwig Czech miterlebte, mit der er in Wien bekannt wurde, die ihn anzog und fesselte.

Ein junger Mann, mit der gemeinsame bei der Advokaturskanzlei Dr. Mittler beschäftigt war, bestärkte in Ludwig Czech die sich entfaltenden Trutzideen gegen die heutige Gesellschaftsordnung. Jeder junge Revolutionär ist heute bürgerlicher Journalist in Wien — Ludwig Czech aber ist sich, ist den Idealen seiner Jugend treu geblieben! Von jener ersten deutlicher bewusst werdenden Regung sozialistischen Empfindens und Wollens zur eifrigen

geistigen Anteilnahme an Viktor Adlers Arbeiten und an der Neugründung der sozialdemokratischen Partei war dann der Weg für Ludwig Czech nicht mehr zweifelhaft.

Aber nicht Wien wurde die Stätte seiner Parteiarbeit. Ludwig Czech — der junge Doktor Ludwig Czech — übersiedelte nach Brünn.

Die Übersiedlung nach Brünn war sicher beeinflusst von dem Wunsche, in der Stadt, die vielen seiner Vorfahren, die aus Neurausnitz bei Brünn stammten, zur Heimat geworden war, in der Stadt, wo sein Vater in der Realschule studiert hatte, den alten väterlichen Boden wiederzufinden, sich eine Heimat zu schaffen. Vielleicht aber wurde er zu seiner Sesshaftmachung in Brünn auch dadurch bewogen, dass er wusste, wie sehr die damaligen österreichischen Provinzen, aus denen das große lockende Wien so viele Kräfte anzog, der Intellektuellen bedurfte.

Wenn hier von den österreichischen Provinzen gesprochen wird, so nur in ihrer Bedeutung für die Arbeiterbewegung, in jenen fernen Tagen war der Andrang der Intellektuellen zur Arbeiterpartei nirgends übermäßig stark. Er war am schwächsten in der Provinz. Was gab es Lockendes für die Intellektuellen? Sie wussten ja nichts von der Sozialdemokratie, erfuhren nichts von ihr, nichts vom Marxismus, was nicht gehässige, groteske Verzeihung gewesen wäre. In den Sudetenländern zumal, die erfüllt waren vom Getöse des nationalen Kampfes, musste den jungen Intellektuellen die internationale Sozialdemokratie geradezu als die Organisatorin des Nationsverrates erscheinen. Eine verfolgte, geächtete, kaum gekannte, immer missverstandene Partei konnte die Intellektuellen nicht anziehen. Was wusste man auch vom Leben, vom Leid der Arbeiter! Wer kümmerte sich um die Arbeiter! Die hatten zu arbeiten und zu schweigen, und wenn sie nicht schweigen sollten, wenn sie die Ruhe und die Ordnung und das Behagen der „Gesellschaft“ zu stören drohten, dann waren Gendarmerie und Polizei da, um sie in ihre Schranken zu weisen, in die von Gott und den

staatlichen Gesetzen gezogenen Schranken. — Ludwig Czech, der Rebell gegen die Autoritäten der Empörer regen die gesellschaftliche Ordnung, die das Behagen der Oberschichte ermöglicht durch Hunger und Knechtung der Massen, der junge Marxist, der kampffreudige und arbeitsfrohe Sozialdemokrat, ging nach Brünn, zu den Brünnern Arbeitern — der junge Intellektuelle gliederte sich in die proletarischen Kampfreihen ein.

Nun war Brünn, die große Industriestadt, damals schon heißer proletarischer Kampfboden, seit langem schon Mittelpunkt der mährischen Arbeiterbewegung. Ja, besser als in vielen anderen Industriegebieten hatte in Brünn die Arbeiterschaft den verheerenden Richtungsstreit, den brudermörderischen Vernichtungskampf zwischen „Radikalen“ und „Gemäßigten“ überdauert. Brünn war eine der Bastionen der „Gemäßigten“, hier hatte der Anarchismus die Köpfe der Arbeiter weniger zu verwirren vermocht als anderwärts. Seltsam genug: der aus Prag stammende Genosse Karl Kautsky hat nirgends auf die sudetenländische Arbeiterbewegung so unmittelbaren Einfluss genommen wie in Brünn. Er hatte die Anregung zu einer mährisch-schlesischen Arbeitertagung am 9. Und 10. April 1882 gegeben, zu einer Tagung, die sich entschieden gegen den Anarchismus und für die Sozialdemokratie aussprach. Noch bedeutungsvoller war ein österreichischer Arbeiterkongress, der in Brünn am 15. Und 16. Oktober des gleichen Jahres stattfand, von Arbeitern verschiedener Nationalität beschickt war und programmatische Beschlüsse fasste, die — entscheidend beeinflusst von Karl Kautsky — in so klarer Sprache und so durchdachter Formulierung sozialdemokratische Grundsätze darlegen, dass sie wertvolle gedankliche Vorarbeit für das spätere Hainfelder Programm der österreichischen Sozialdemokratie darstellen. In Brünn vermochten sich auch die Arbeiter wenige Jahre später — 1885 — ein Blatt zu gründen, das geschickt und tapfer seine zweifache Aufgabe zu erfüllen verstand: die Arbeiter zum Klassenbewusstsein zu erziehen, ihnen Waffe im Kampfe gegen die Unterdrücker zu

sein und gleichzeitig den nicht für die Kapitalisten, sondern für die Arbeiter gefährlichen anarchistischen Lehren entgegenzutreten. Alle Stürme der Zeiten hat dieses Blatt, der „Volksfreund“ überdauert, alle behördlichen Verfolgungen, alle Parteiwirren, es war und blieb Stütze der mährischen, ja lange Zeit der gesamtösterreichischen Bewegung, blieb der Hort und die Waffe der Arbeiter, es ist so zur ältesten deutschen sozialdemokratischen Zeitung der Sudetenländer geworden. Deutschböhmisches Genossen waren seine ersten Redakteure: Josef Hannich und später Eduard Rieger, den schließlich Dr. Ludwig Czech ablöste, der als Konzipient in Brünn tätig war, aber viel mehr seiner Zeit und seiner Kraft der Partei, dem Blatte und den Organisationen der Arbeiter widmete als seinem Berufe.

Als geschulter Sozialdemokrat kam der junge Dr. Czech anfangs der neunziger Jahre nach Brünn. Das war seine wichtigste Habe, die er aus Wien mitbrachte: eine gefestigte sozialistische Weltanschauung. Und den Willen brachte er mit, der Partei zu dienen, den Arbeitern zu helfen. Und die frische, überströmende Kraft seiner Jugend brachte er mit, seinen Jugendfrohmüt, seine Lebensfreude.

Träger der Arbeiterbewegung war damals, wie fast überall, der Arbeiterbildungsverein. In ihm sammelten sich alle Sozialdemokraten, hier konnte sie sich wirklich weiterbilden, denn sie fanden Bücher, nach denen sie bekehrten, sie hörten Vorträge, sie konnten nach Herzenslust mit anderen Genossen diskutieren oder, wenn sie dazu zusehen waren, zuhörend aus den Wortgefechten anderer lernen. Und die jungen Genossen und Genossinnen, die auch nach anderen Freuden als denen der Theorie und der Agitation und des Tageskampfes suchten, fanden auch hier und da Gelegenheit zum Tanzen.

Bei einer solchen Tanzunterhaltung im Augartenrestaurant, an der Ludwig Czech als Zuschauer teilnahm, lernten er und der Genosse Eduard Rieger einander kennen. Eine dauernde, die Jahrzehnte überdauernde Kampfgemeinschaft und persönliche Freundschaft knüpfte sich

an jene Begegnung. Nun war dieses Zusammentreffen bei einer Unterhaltung des Arbeiterbildungsvereines nichts Seltsames. Es war damals, als der Kreis der Genossen noch klein war, einer den anderen kannte und man jeden „Neuen“ bald kennen lernte, in jenen Tagen, da die Partei eine einzige eng verbundene Familie war, selbstverständlich, dass die Genossen an allen Veranstaltungen der Organisationen teilnahmen, an den Vortragsabenden und Versammlungen ebenso wie an den Unterhaltungen. Bei irgend einer dieser Gelegenheiten mussten die Genossen, die mit einigem Eifer sich der Bewegung widmeten, aufeinanderstoßen. Eigenartiger war schon die Situation, in der Ludwig Czech und Matthias Eldersch Bekanntschaft schlossen. Zwei junge Männer saßen einander in der Eisenbahn gegenüber. Der eine entfaltet eine sozialdemokratische Zeitung und begann zu lesen, der andere zog eine sozialistische Broschüre aus der Tasche. Lesend und beobachtend, wieder lesend und wieder anderen studierend saßen sie da — aber es konnte gar nicht anders sein, als dass sie schließlich doch ins Gespräch kamen, dass einer dem anderen sich offenbarte als Genosse — und aus dieser Eisenbahnbekanntschaft wurde herzliche Kameradschaft und Freundschaft, wurde ein Freundschaftsbund, den die Zeit nur festigen konnte, den keine räumliche Entfernung zu lockern, keine Meinungsverschiedenheit zu trüben vermochte.

Ludwig Czech und Matthias Eldersch — sie sind schließlich, nach der Übersiedlung des Genossen Eldersch nach Wien, verschiedene Wege gegangen. Eldersch wurde weithin bekannter Führer der österreichischen Partei und hoher Funktionär der österreichischen Republik — Ludwig Czech wurde der Vorsitzende der sudetendeutschen Sozialdemokratie und schließlich ihr Vertreter in der Regierung. Aber sie sind beide den Weg mit den Arbeitern, mit dem Proletariat gegangen, den Weg mit ihrer Klasse. Durchschreitet man im Geiste die Lebenswanderung dieser beiden Sozialisten, so durchmisst man auch eine große Strecke des aufwärts führenden Weges des Proletariats.

Vom Brünner Arbeiterbildungsverein bis zum Vertreter der Arbeiter in der Regierung — das ist mehr als eines Menschen Entwicklungsgang, das ist der Aufstieg einer Klasse, ist der Weg von einer geächteten und verfolgten, drangsalierten und verachteten Gruppe unverzagter, sich immer wieder sammelnder, immer wieder vorstürmender Revolutionäre zur Massenpartei, die die Geschichte des Staates, die Gestaltung des politischen Lebens mit beeinflusst.

Aber in jeden fernen Tagen, vor fast vier Jahrzehnten, als Ludwig Czech zu den Brünner Arbeitern kam, war wohl er wie jeder Genosse überzeugt, vom kommenden Siege der Arbeiterklasse, war in allen Genossen fest verwurzelt der Glaube an die unüberwindbare, unzerstörbare Kraft des Proletariats, ja, man währte sich dem Endsiege der sozialistischen Bewegung näher als heute, man übersah, in der optimistischen Ungeduld der Jugend, der eigenen Jugend und der Jugend der Bewegung, manche der Schwierigkeiten auf dem Wege zum sicheren Ziele, — doch denen, die sich in die Kampfreihen stellten, winkten keine öffentlichen Ämter und keine Anerkennungen, sie sahen vor sich nicht die Lockungen des Ruhmes und nicht die Verheißungen persönlichen politischen Aufstieges — es gab für sie nur Arbeit und Sorge. Mühe und Plage, Polizei und Gericht und Gefängnis. Aber Arbeit und Mühe und Polizei und Gefängnis — das war ihnen Selbstverständlichkeit, das konnten sie sich aus ihrem Leben nicht wegdenken, das gab ihrem Genosse-Sein besonderen Reiz, schien ihnen bei aller Härte doch auch schön, und es kittete sie enger und fester an die Partei. Nichts, was es an Kleinarbeit gab und nichts, was es an den alltäglichen Erlebnissen alltäglicher Plänkeleien mit den Behörden gab, ist Ludwig Czech fremd geblieben. Nichts Böses, das einem Genossen der damaligen Zeit widerfahren konnte, ist ihm erspart geblieben, und keine Freude, die ein Sozialdemokrat erleben konnte, blieb ihm unbekannt. So verwuchs er, arbeitend und kämpfend, lehrend und ratend, mit der Partei, mit der Bewegung, wuchs er ans Herz des Proletariats.

Der Aufbau einer Partei kann nicht das Werk eines Menschen sein. Organisationen entstehen nicht, weil ein einzelner es will. Sie werden, weil sie notwendig sind. Aber mehr als sonst ein einzelner hat Dr. Ludwig Czech mitgewirkt an der Schaffung proletarischer Organisationen in Brünn, am Aufbau bereits bestehender, an der Ausgestaltung aller proletarischen Körperschaften auf Brünner Boden. So ist er inniger als jeder andere verbunden mit der Brünner und der mährischen Arbeiterbewegung, trägt jede proletarische Organisation in Brünn die Merkmale seines Wirkens, ist sein Name zu einem Worte von programmatischen Klang geworden für die deutschen Proletarier Mährens und Schlesiens.

Viele, viele Jahre lang, fast durch drei volle Jahrzehnte, war Ludwig Czechs Tätigkeit ganz der Brünner und der mährisch-schlesischen Bewegung gewidmet. Wohl hielt er enge Beziehungen mit den führenden Wiener Genossen aufrecht und sein Verhältnis zu Viktor Adler gestaltete sich zu schöner herzlicher Freundschaft, — aber seine große Liebe hatte er doch dem deutschmährischen Proletariat geschenkt, er wollte nicht mehr sein, als Kamerad und Genosse der Arbeiter seines engeren Wirkungsgebietes, seiner Heimat. Und allzeit haben ihn die Brünner und mährischen Genossen als „ihren“ Czech geliebt — ja, und bei aller Freude über den Aufstieg ihres Führers und Freundes hat es sie wohl ein wenig geschmerzt, dass die Gesamtpartei als sie Ludwig Czech zu ihrem Vorsitzenden machte, und gar, als sie ihn zur Übernahme des Ministeriums bestimmte, ihnen den Genossen Czech „weggenommen“ hat. Dieses Bedauern ist durchaus verständlich, denn die Brünner Genossen konnten sich die Parteiarbeit ohne Czech gar nicht vorstellen, sie waren ja durch jahrzehntelange gemeinsame Geschichte miteinander so fest, so innig verbunden, wie Menschen es in einer Gemeinschaft überhaupt sein können. Und sie hingen an Czech mit grenzenloser Verehrung. Aber Ludwig Czech ist wohl in seiner Parteitätigkeit auf Brünner

Boden gewachsen, doch zugleich hinausgewachsen über die Aufgaben, die ihm dort gestellt waren, er ist von der Partei, die keinen besseren, trefflicheren Mann in ihren Reihen hatte, gebraucht worden, sie hat ihn gerufen und Genosse Czech hat, wie in all den Jahren vorher, getan, was die Partei ihm als Pflicht auferlegte.

Seit einem Jahrzehnt gehört Ludwig Czech der gesamten deutschen Arbeiterklasse, ist er der Führer der deutschen Sozialdemokratie in der Tschechoslowakei. Aber seine Jugendjahre und seine schönsten Mannesjahre hat er der Brünner und der mährischen Bewegung gegeben, sie hat er verbracht inmitten seiner Brünner Kampfgenossen und Freunde, auf diesem Arbeitsboden erwarb er sich jene tiefgründige Kenntnis der Arbeiterbewegung und ihrer Bedingungen und Notwendigkeiten, erwarb er sich jene beispiellose Vertrautheit mit den besonderen Problemen, die der Sozialdemokratie in diesem Staate gestellt sind, mit der nationalen Frage, entwickelte er jene Führerbegabung, die der Partei schon so oft unschätzbare Dienste geleistet hat, entfaltete er alle jene Eigenschaften, die ihn zum wertvollsten Menschen für die Gesamtpartei machte. Ehe Dr. Czechs Leistungen für die Gesamtpartei gewürdigt werden können, muss seiner Brünner Kampf- und Arbeitsjahre gedacht werden.

IN DER MÄHRISCHEN BEWEGUNG

Dr. Ludwig Czech, der im Jahre 1893 nach Brünn kam, knüpfte zunächst Beziehungen zu den kaufmännischen Angestellten an. Er war einer der eifrigsten Anreger, Förderer, Helfer der Organisation dieser proletarischen Schichte. Er saß mit in dem Komitee, das die Schaffung einer Organisation vorbereitete, er war Mitbegründer des „Vereines der kaufmännischen Angestellten“. Er hat später noch manche andere Arbeiterorganisation mitgegründet, aber dies war seine erste und seiner bedeutungsvollsten Organisationsgründungen. Mit der Organisation der kaufmännischen Angestellten begnügte er sich nicht: er war in ihren Reihen und an ihrer Spitze einer der energischsten Kämpfer für die Sonntagsruhe. Sein feuriges Wort riss hunderte kaufmännischer Angestellter, die bisher die Arbeit ohne Ende, die Arbeit auch an den Sonntagen als traurige, aber unabwendbare Selbstverständlichkeit ertragen hatten, aus ihrer Schicksalsergebenheit, zeigte ihnen ein lockendes, erreichbares Kampfziel, riss sie mit hinein in die Arbeiterbewegung.

Czechs nächstes Ziel, die nächste große Aufgabe, die er sich gestellt hatte, war die Eroberung der Brünner Bezirkskrankenkasse. Diese Kasse war bisher vom Bürgertum beherrscht und kaum hatte man es gewagt,

der Bourgeoisie diese Herrschaft streitig zu machen. Der Großteil der industriellen Arbeiterschaft gehörte nicht der Bezirkskrankenkasse an. Ihre Mitglieder waren teils Industrie- und Privatbeamte, teils Arbeiter kleingewerblicher Betriebe, so Tischler, Bauarbeiter, Ziegelarbeiter. Wollte man die Kasse gewinnen, so musste man zunächst die ihr angehörenden Arbeiter aufrütteln. Und das war schwere Arbeit! Die Ziegelarbeiter waren unorganisiert, kaum je war der Organisationsgedanke zu diesen schlecht entlohnten, verelendeten, in den dürftigen Verhältnissen lebenden Arbeitern gedrungen. Sie waren deklassierte Proletarier. Eine Arbeiterschicht, die so zermürbt war vom Druck einer schrankenlosen Ausbeutung, dass man ihre Gewinnung für den Klassenkampf kaum für möglich hielt. Ludwig Czech machte das unmöglich scheinende möglich. Er ging, viele Monate hindurch, fast täglich zu den Ziegelarbeitern. Er studierte nicht bloß ihre Arbeits- und Lebensverhältnisse. Er gewann ihr Vertrauen, ihre Zuneigung, er suchte und fand die Menschen in ihnen, die ausgebeuteten, geknechteten Brüder, und gewann dabei ihre Herzen. In diesen gedemütigten, versklavten, an den Rand des Menschentums gestoßenen Armen weckte er das Klassenbewusstsein, sie führte er zur Erkenntnis, dass es ein Entrinnen aus dem Kerker ihrer Not gab — ein Entrinnen, indem sie sich anschlossen ihren bereits organisierten Klassengenossen. Die aus Stumpfheit und dumpfer Verzweiflung erweckten Ziegelarbeiter, diese in staunender Gläubigkeit der neuen Heilslehre sich zuwendenden Proletarier wurden die Armee, mit der der Kampf um die Bezirkskrankenkasse erfolgreich geführt werden konnte.

Ein schwieriger Kampf! Es galt die Wahlpraktiken des Advokaten Dr. Schratta, des Führers der Bürgerlichen in der Bezirkskrankenkasse, zu durchkreuzen. Verborgen bleiben konnte ja die Kampfkräftung der Sozialdemokraten nicht. Und selbstverständlich ließ das Bürgertum kein Mittel unversucht, war ihm keines zu schlecht, seine Herrschaft zu behaupten. Und doch wurde der Kampf im

ersten Ansturm gewonnen! Als die Wahl begann, war sie auch schon zugunsten der Arbeiter entschieden. Da Wahl mit Vollmachten möglich war, nicht jeder Wähler selber erscheinen und seinen Stimmzettel abgeben musste, konnten die Stimmzettel vor der Wahl gesammelt werden. Eine ansonsten für die Unternehmer günstige Wahleinrichtung — sie ermöglichte die rücksichtsloseste Beeinflussung der Arbeiter — wurde nun zur Ursache ihrer Niederlage. Dem Genossen Dr. Czech und seinen Getreuen, die seit vielen Wochen vor der Wahl in engster Verbindung waren mit den Ziegelarbeitern, die einen Großteil der Wähler bildeten, gelang es unschwer, die Stimmzettel dieser Arbeiter zu bekommen. Zu Beginn der Wahl erschien Dr. Czech, begleitet von einem Dienstmanne, der auf einem Schubkarren die Stimmzettel der Ziegelarbeiter angeschleppt brachte. Sozialdemokratische Stimmzettel! Die Krankenkasse war erobert. Das war im Jahr 1896.

Dr. Ludwig Czech wurde nun Obmann der Kasse. Die Aufsichtsbehörde weigerte sich, diese Obmannswahl anzuerkennen. Langwieriger Kämpfe bedurfte es, um endlich doch die Anerkennung Dr. Czechs durchzusetzen. Buchhalter der Krankenkasse wurde Matthias Eldersch, der bald zum Direktor der Kasse vorrückte. In gemeinsamer Arbeit haben Ludwig Czech und Eldersch die Krankenkasse Brünns zu einem vorbildlichen Institut gemacht. Sie war eine der ersten Österreichs, welche die Familienversicherung, einführte, eine der ersten auch, die ein Erholungsheim schuf.

Darin, dass er über den großen Zielen der Arbeiterbewegung nie die Gegenwartsaufgaben vergaß, dass er frühzeitig schon der Erfüllung dieser Gegenwartsaufgaben so viel seiner Arbeit widmete, offenbart sich ein besonderer Charakterzug des Genossen Czech. Eine im besten Sinne sozialdemokratische Eigenschaft. Die Arbeiter dürfen nicht Werkzeuge zur Durchsetzung ehrgeiziger Führerpläne sein, sie dürfen nicht in Massen zu Opfern einer Idee gemacht werden, es darf ihnen nicht zugemutet werden,

ihre Gegenwart zu opfern der Zukunft. Die Arbeiter dürfen nicht zu Objekten der Politik gemacht werden. Nicht nur das ist der Sinn der Arbeiterbewegung, dereinst die Klassenherrschaft der Bourgeoisie zu stürzen, die Produktionsmittel in den Besitz der Gemeinschaft überzuführen und die klassenlose Gesellschaft zu schaffen, sondern es ist ebenso ihr Sinn, die Stellung des Arbeiters innerhalb der kapitalistischen Gesellschaft zu verbessern, ihr Leben schöner, lebenswerter und menschenwürdiger zu gestalten. Nicht nur an die Zukunft der Klasse darf die proletarische Politik denken, sondern sie muss ebenso bedacht sein auf das Schicksal der lebenden Generation. Für den Sozialdemokraten fließt eine dieser Aufgaben in die andere über, beide ergänzen einander. Die Verbesserung der Lebenshaltung des Proletariats innerhalb der bestehenden gesellschaftlichen Ordnung ist Voraussetzung des Fähigerwerdens der Arbeiter für den Klassenkampf, aber nicht nur aus diesem Grunde, nicht nur im Hinblick auf unsere letzten Ziele treiben wir Sozialpolitik, kämpfen wir um Arbeitszeitverkürzung und Lohnerhöhung und Verbesserung der Arbeitsbedingungen und der Lebensverhältnisse der Arbeiter, sondern auch um dieser Menschen, um der Arbeiter willen; — den Lebenden das Leben zu sichern und zu verschönern ist nicht minder wichtig als die Vorbereitung für den letzten Kampf. Im Widerstreit zu den anarchistischen Lehren der „Radikalen“ setzte sich diese uns heute selbstverständliche Anschauung durch. Gegen die ebenso einfache wie falsche Parole der Anarchisten: „Alles oder nichts!“ — gegen ihre Ablehnung aller Zwischenstationen, gegen ihre Predigten, dass durch den Kampf um politische Rechte und um sozialpolitische Einrichtungen „der Klassenkampf verwässert“ werde, musste in zähem geistigen Ringen die sozialdemokratische Anschauung durchgesetzt werden. Ludwig Czech hat sie mit durchsetzen geholfen nicht bloß durch das Wort, sondern auch durch die Tat, durch seine praktische Arbeit. Ja, er hat dieser Arbeit eine ganz besondere Zuneigung geschenkt, die proletarischen

Fürsorgebestrebungen fanden in ihm einen besonders warmen Freund. Ihn drängten zu solcher Arbeit ebenso sein mitfühlendes Herz, wie die Erkenntnis ihrer Notwendigkeit, ihrer Bedeutung für den proletarischen Kampf.

Wir werden dieser besonderen Neigung Dr. Czechs noch einige Male begegnen — sie wurde zum ersten Male in ihrer ganzen Bedeutung sichtbar bei dem Kampfe um die Brüner Bezirkskrankenkasse, den er geleitet hat.

Ludwig Czech war ein gern gehörter leidenschaftlicher und feuriger Redner, ein überzeugender und fortreißender, begeisternder Redner. So war es nicht anders denkbar, als dass er zum Sprecher der Brüner deutschen Arbeiter bei allen bedeutungsvollen Anlässen wurde, dass er zu ihnen sprechen musste als Lehrer, aber auch für sie sprechen musste als ihr Wortführer, dass er Agitations- und Kampfredner der Partei wurde.

Am ersten Mai 1896 war es. Auf dem Getreidemarkte hatten sich die Arbeiter versammelt. Dr. Ludwig Czech sprach zu ihnen. Eine Abteilung Soldaten marschierte über den Platz, an den Arbeitern vorbei. „Dort gehen euere Brüder im Waffenrock!“ rief der Redner aus. Der Tambour musste die Trommel schlagen, um Czechs Worte zu übertönen.

Schmerzlicher noch als das gesprochene Wort traf den Militarismus das geschriebene. Dr. Czech, schon vorher eifriger Mitarbeiter des „Volksfreund“, übernahm im Jahre 1897 die Redaktion des Blattes. Ganze Serien antimilitaristischer Artikel, die im „Volksfreund“ erschienen, entstammten seiner Feder. Diese antimilitaristischen Reden und Aufsätze brachten ihm Verfolgungen mancher Art. Mit Schmähbriefen wurde er überschüttet, von Offizieren persönlich bedroht, in den Anklagezustand versetzt. Er war in ernster Gefahr, sein Doktorat zu verlieren — wobei es natürlich nicht bloß auf den Verlust einer akademischen Würde, sondern vielmehr auf die Vernichtung seiner Existenz angekommen wäre. Nun, das Doktorat behielt er, aber — seiner Leutnantscharge wurde er entkleidet. Dr. Ludwig Czech

wurde zum „Gemeinen“ degradiert. In einer, wie er gelegentlich humorvoll erzählte, an feierlichen Aufwand reichen amtlichen Zeremonie. Weniger feierlich war dann das Ausrücken des „Gemeinen“ Dr. Ludwig Czech zu einem Manöver, aber es war doch viel aufsehenerregender, denn eine große Schar Brünner Arbeiter gab der ausmarschierenden Truppe, in der Dr. Czech schwer bepackt mitzog, der Geleite. Ein rührendes, ergreifendes Nebenspiel: Ein Arbeiter wollte beim Abschiede dem Genossen Czech eine Banknote zustecken, wollte dem Genossen Soldaten Gutes tun, ihn trösten und ihm einen Beweis seiner Zuneigung geben.

Ein lustiges Nachspiel: Dr. Czech, der nach seiner Degradierung der Leutnantsuniform und des Säbels nicht mehr bedurfte, nicht einmal als Andenken an seine „Helden“-laufbahn, inserierte im „Volksfreund“ — und ganz Brünn lachte dazu — dass ein Offizierssäbel billig zu verkaufen sei.

Er scheint des Kaisers Rock und Kappe nie sehr hoch geachtet zu haben. Alte Genossen erzählen, in der Erinnerung hell auflachend, dass er einmal in Uniform mit einem anderen Uniformierten Arm in Arm durch die Straßen ging: mit dem Dienstmann Vogt, einem wackeren Parteigenossen. Die Offizierskappe in solcher Nachbarschaft mit der Dienstmannsmütze — nein das vertrug sich wirklich nicht mit österreichischer Offizierswürde. Und doch scheint Dr. Czech als Offizier noch immer tauglicher gewesen zu sein denn als Soldat. Dieses Zeugnis endete seine militärische Laufbahn.

„Als Infanterist schlecht ausgebildet, als Zugkommandant verwendbar.“

Nun, er wurde später zwar nie mehr Kommandant, aber er hat doch ganz andere Scharen geführt als „Züge“. Er wurde zum Führer einer großen Kampfarmee.

Freilich, der sozialdemokratische Agitator und Organisator, der in Arbeiterversammlungen sprach und Arbeiterorganisationen baute, schied damals den Herrschenden

noch nicht gefährlich zu sein, — man gestand sich die Gefährlichkeit der Arbeiterbewegung für die Herrschaft der Bourgeoisie nicht gerne ein. Man vertraute auch noch fest den staatlichen Machtmitteln. Dass sie einmal der proletarischen Massenbewegung gegenüber versagen könnten, schien nicht im Bereiche des Möglichen zu liegen, — nicht einmal im Bereiche des überhaupt Denkbaren. Man verachtete die Arbeiter, man hasste ihre Wortführer, man ließ sie, wenn man konnte, die Tücke der Herrschenden fühlen, — aber noch hatte man die Größe, die Gewalt der Arbeiterklasse, die stürmische Wucht der proletarischen Massenbewegung nicht kennengelernt. Noch glaubte man sich sicher fühlen zu können. Die Sozialdemokratie war ja immer noch in der Periode des Aufbaues, der Sammlung, der Erweckung und Organisierung der Arbeiter.

Ruhig, sicher, unbeirrbar arbeitete Dr. Czech an der Organisierung der Arbeiter, unverdrossen baute er Organisation um Organisation. An wie vielen Organisationsgründungen er beteiligt war, weiß außer ihm niemand. Er bekümmerte sich nicht nur um die politischen und gewerkschaftlichen Organisationen, sondern auch um ihre Kulturorganisationen. Er war Mitbegründer des Arbeiterturnvereins „Lassalle“, sowie der Brünner Ortsgruppe des Arbeitertouristenvereines „Die Naturfreunde“ und blieb auch durch die Jahrzehnte treues Mitglied dieser Organisationen.

So wie es kaum eine proletarische Organisation in Brünn geben dürfte, an deren Leben, an deren Mühen und Sorgen Dr. Czech nicht teilgenommen hätte, gab es auch keinen politischen, gab es auch keinen größeren gewerkschaftlichen Kampf ohne seine Führung oder durch wenigstens beratende Teilnahme. Die in den Reihen der Partei sich sammelnde, durch die Partei geschulte Arbeiterklasse drängte stürmisch zum Kampfe um die politische Gleichberechtigung. Die Arbeiter waren politisch völlig rechtlos. Gemeinde, Landtag und Reichsparlament waren ihnen verschlossen. Andere entschieden über ihre Geschicke.

War noch vor wenigen Jahren, unter dem Einfluss der Agitation der „Radikalen“, ein großer Teil der Arbeiterschaft von Verachtung für Wahlrecht und Parlamentarismus erfüllt und des Glaubens, durch „direkte Aktionen“ den Klassenstaat vernichten zu können, so war nun das gesamte Proletariat einig im Wollen, sich die politische Gleichberechtigung zu erkämpfen. Den Arbeitermassen war es einfach unerträglich geworden, Menschen minderen Rechtes zu sein; es war unvereinbar geworden mit dem in ihnen erwachten Bewusstsein ihrer Menschenwürde, bloß Objekte der Gesetzgebung und Verwaltung zu sein. Die organisierten Arbeiter, ihrer Masse sich freuend und voll Glaubens an die Sieghaftigkeit der sozialistischen Idee erhofften aber auch vom Wahlrechte eine rasche Wandlung ihrer Stellung in Staat und Gesellschaft, ihrer Lebensverhältnisse, j adie Beschleunigung ihres Sieges. Das gleiche Wahlrecht, vor einem Jahrzehnt noch von einem Großteil der Arbeiter äußerst gering gewertet, wurde nun allgemein in seiner unmittelbaren Wirkung überschätzt. Das mag das ungeduldige Drängen und Stürmen der Arbeiter, mag die Wucht ihrer Demonstrationen erklären.

Es waren gewaltige Kundgebungen, waren Versammlungen und Aufmärsche ungeheurer Massen, die Brünn in den Jahren 1895 und 1896 sah. Czech wirkte mit an der Organisierung dieser Kundgebungen, die gemeinsam von deutschen und tschechischen Arbeitern veranstaltet wurden, und oft genug sprach er auch zu den Arbeitern. Das Ergebnis dieser Kämpfe ist bekannt: die Arbeiter vermochten erst ein Jahrzehnt später das allgemeine und gleiche Wahlrecht zu erringen, sie mussten sich damals begnügen mit der kärglichen Abschlagszahlung einer allgemeinen Wählerkurie, die den bestehenden Wahlkurien angehängt wurde. Als dann die Arbeiter nach Beendigung des Wahlrechtskampfes in den Wahlkampf eintraten, war Ludwig Czech unermüdlich tätig als Agitator für den sozialdemokratischen Kandidaten, den tschechischen Genossen Hybeš, der auch in Brünn gewählt wurde. — Eduard Roeger,

Redakteur des „Volksfreund“, wurde bei diesen Wahlen im Jahre 1897 im Wahlkreise Mährisch-Schönberg gewählt. Ludwig Czech übernahm nun die Redaktion des „Volksfreund“, die er bis zum Sommer des Jahres 1901, bis Genosse Nießner ihn ablöste, fleißig und umsichtig führte.

Der Spätherbst und Frühwinter des Wahljahres 1897 sah auch noch die gewaltigen, ganz Österreich aufwühlenden politischen Kämpfe, die Badenis Sprachenverordnungen auslösteten. In Brünn kam es nach einer großen Versammlung, als die Kunde von den Wiener Ereignissen, die zum Sturze Badenis führten, bekannt wurden, zu einer großen Demonstration, bei der die Polizei eingriff, sich heftige Zusammenstöße entwickelten und in einer allgemeinen Schlägerei auch Genosse Czech, der ja immer in der ersten Reihe stand, nicht unverschont blieb.

Den großen politischen Kämpfen folgten schwere gewerkschaftliche Auseinandersetzungen. Überaus reich an Arbeitskonflikten war das Jahr 1899. In Brünn streikten die Textilarbeiter. Vom 2. Mai bis 26. Juni währte der Kampf, in den neben Dr. Czech auch Viktor Adler und Anton Hueber, der Führer der österreichischen Gewerkschaften, eingriffen. Der Streik brachte den Textilarbeitern eine halbstündige Verkürzung der Arbeitszeit.

Kurze Zeit später folgte ein Textilarbeiterstreik in Jägerndorf, um dessen erfolgreiche Führung sich neben dem Genossen Eldersch auch Genosse Czech verdient machte. — Auch den streikenden Bergarbeitern des Mährisch-Ostrauer Reviers eilte Genosse Dr. Czech zu Hilfe. Der Kampf der Grubensklaven blieb leider ohne Erfolg.

Es ist begreiflich, dass Genosse Czech, der ja Advokat werden wollte, bei der Fülle seiner Parteiarbeit, bei der Vielheit seiner Inanspruchnahme durch alle proletarischen Organisationen recht wenig Zeit fand für sich selber, dass er in Brünn einfach nicht die Möglichkeit fand, sich für die Advokatenprüfung vorzubereiten. Er musste Brünn für einige Monate verlassen, um diese

nicht vergnügliche, aber notwendige Aufgabe erfüllen zu können. Die Advokatenprüfung machte er in Wien. In Brünn wären dem als Führer der Sozialdemokraten schon sehr bekannten und außerhalb des Proletariats nicht sehr geliebten Prüfungskandidaten wahrscheinlich Schwierigkeiten bereitet worden, deren Überwindung er lieber gar nicht erprobte.

Dr. Czech, der langjährige Advokaturkonzipient, wurde nun Advokat in Brünn. Nicht weniger emsig als früher arbeitete er in der Partei mit, nicht weniger pflichtgetreu stellte er seine ganze freie Zeit und darüber hinaus manche Stunde, die er seinem Beruf hätte widmen sollen, der Partei zur Verfügung. Die Parteiarbeit — das war nicht geruhige, besinnliche Schreibtischarbeit, war nicht beschauliche Liebhaberei, das war Aufregung und Kampf, Mühe und Sorge vielfältigster Art. Unzählige Pressprozesse, mancherlei Anklagen wegen seiner scharfen, trotzigsten Reden brachte ihm die Parteitätigkeit. Oft musste er, wie jeder der „Alten“, ins Gefängnis wandern — wie oft, das mag heute nur nicht er selber wissen. Trost mochte es sein, dass er nicht selten Gesellschaft beka, dass — neben manchem „unpolitischen“ Zellengefährten — recht häufig bekannte und sogar eng befreundete Genossen, wie Eldersch, mit ihm in den Arrest wandern mussten.

So erfolgreich Czechs politisches Wirken war, so unschätzbaren Wert seine organisatorische und agitatorische Tätigkeit für die Partei hatte, — eine Hoffnung vermochte er nicht zu erfüllen: es gelang ihm nicht, für die Partei Reichsrats- oder Landtagsmandate zu erobern. Wo Dr. Czech kandidierte, dort vereinigte sich, um die Wahl des gehassten und gefürchtetsten Gegners zu verhindern, das ganze Bürgertum gegen ihn. Dort schwanden die Parteiunterschiede, dort sammelte sich die Bourgeoisie aller Gruppen und Schattierungen auf dem Boden des einzigen Programmsatzes: Dr. Czech darf nicht gewählt werden! Und doch war Dr. Czech immer wieder bereit, für die Partei zu kandidieren, — nicht weil ihn politischer

Ehrgeiz dazu trieb, sondern weil er sich für verpflichtet hielt, für die Partei auch diese Arbeit zu leisten.

Er kandidierte im Jahre 1901 im Wahlkreise Znaim (fünfte Kurie) für den Reichsrat, 1906 für den mährischen Landtag (in Mährisch-Ostrau), 1907 in Jägerndorf für den Reichsrat, stand dort im Jahre 1911 wieder der vereinigten Bourgeoisie gegenüber, unterlag mit wenigen Stimmen. Furchtbar war die Enttäuschung, war die Erbitterung der Arbeiter. Viele weinten, als sie das Wahlergebnis erfuhren. Es kam zu stürmischen Kundgebungen der Arbeiter, sogar zu einem spontanen Streik.

Als auch dem Brünner Gemeinderate eine allgemeine Wählerkurie angegliedert wurde, griffen unsere Genossen erfolgreich in den Wahlkampf ein. Im Jahre 1906 wurden von neun Mandaten, die gnädigerweise der allgemeinen Kurie zugeteilt worden waren, fünf von unseren Genossen erobert. Dr. Czech wurde Gemeinderat in Brünn. — Vergeblich war seine Landtagskandidatur im Jahre 1913 in Brünn.

Während des Krieges, der die Parteitätigkeit fast völlig lähmte, entfaltete Genosse Dr. Czech Fürsorgearbeit größten Stils. Gemeinsam mit seiner Frau, der Genossin Lilli Czech, organisierte er eine Kinderausspeisung, die zeitweilig achthundert Kinder versorgte. Auch auf anderen Gebieten der Kriegsfürsorge war er eifrig tätig.

Nach dem Umsturz wurde er zum Obmann des deutschen Nationalausschusses in Brünn gewählt. In Vertretung der deutschen Bevölkerung verhandelte er mit dem Narodni Vybor, — mutig, unerschrocken wie stets in Stunden der Gefahr, wie stets in Situationen, die mannhaftes Handeln erforderten. Genosse Czech hat nie Gefahren gesucht, aber er ist nie zurückgewichen, hat nie den Mut verloren. Welchem Gegner er auch sich zu stellen hatte — er stellte sich. Ob die Polizei mit dem Säbel vor ihm herumfuchtelte, ob deutsche oder tschechische Chauvinisten ihn bedrohten, er war immer gleich unerschrocken. Als im Jahre 1905, gelegentlich eines „Deutschen Volkstages“,

deutschnationale Studenten auf ihn eindringen und un-
ternehmenslustig ihre Stücke schwangen, wehrte er durch
sein kühnes Auftreten allein den Ansturm ab. „Wer wagt es?“
schrie er den völkischen Helden entgegen — und keiner
wagte es, sie ließen die Stöcke sinken...

Ein beschwerdereicher und mühevoller Weg war
es, den Ludwig Czech gemeinsam mit den mährischen
Arbeitern ging. Reich aber auch an Freuden, an kostbaren
Erlebnissen, an seelischen Gewinnen, die er nicht missen
möchte, die nicht erlebt zu haben ein Ärmersein bedeu-
ten würde. Solche Arbeit, wie er sie leistete, allein schafft
wunderbare Freude.

Schenkt Schaffensfreude, wie sie ähnlich schön nur
der Künstler kennen lernt. Und organisatorische, politische
Arbeit, die Arbeit des Redners ist ja auch, wenn ein echter,
ganzer Mensch sie leistet, schöpferische Arbeit, trägt also,
je nach der Art des Menschen, der an diesem Werke tätig
ist, mehr oder weniger künstlerische Züge. Beim sozialis-
tischen Politiker aber gesellt sich zu dieser schöpferischen
Freude das alle Mühen so reichlich lohnende Bewusstsein,
der großen Idee der Menschheitsbefreiung zu dienen, für
seinen Teil, je nach seinen Kräften, Mitvollstrecker einer
geschichtlichen Notwendigkeit zu sein, und: Menschen
helfen zu können! Überblickt Ludwig Czech an seinem
sechzigsten Geburtstage sein Werk, überblicken wir es mit
ihm, so sehen wir, wenn wir die Stellung der Arbeiterklasse
in der Gesellschaft, Macht und Einfluss des Proletariats,
Lebenshaltung und Kulturreife der Arbeiter jener Zeit,
da Ludwig Czech sich der proletarischen Bewegung an-
schloss, vergleichen mit jener der Arbeiter unserer Zeit, die
Ergebnisse seiner Arbeit, seines Mühens, seines Kampfes.
Nicht seiner Arbeit und seines Kampfes allein — viele muss-
ten zusammenwirken, Führer und Masse, in Mähren und
Schlesien und in Böhmen, in den anderen Ländern des ehe-
maligen Österreich, in allen Industriestaaten. Kollektivwerk
ist der Aufstieg der Arbeiterklasse. Im Rahmen dieser gro-
ßen Zukunftsbaue der Menschheit, hat Ludwig Czech mehr,

viel mehr geleistet, als dem einzelnen zukommt, hat er
vorbildlich und bahnbrechend gearbeitet, — er hat seine
Seele dem Werk geschenkt.

Noch andere Freude wurde ihm zuteil. Er, das an
das Gute im Menschen glaubt, hat viele gute und treue
Menschen kennen gelernt und ist vieler guter und treuer
Menschen Freund geworden. Er verstand es — wie sein
bewunderter und verehrter Freund Viktor Adler — eine
Schar kenntnisreicher und arbeitsfreudiger Freunde und
Mitarbeiter um sich zu sammeln. Hier Namen zu nennen,
erübrigt sich. Die ganze Partei weiß, wie viele tüchtige
Vertrauensleute die Brüner Organisation der Gesamtpartei
gegeben hat. — Einer der köstlichsten Gewinne seines
Lebens aber mag für Dr. die Freundschaft mit Viktor
Adler gewesen sein. Die mährische Landesorganisation,
deren Vorsitzender Genosse Czech war, deren Vertreter
auf den österreichischen Parteitag er war, entsandte
ihn auch in die österreichische Parteikontrolle. In seinen
vielfachen Parteifunktionen kam Czech immer wieder in
Berührung mit Adler, die Bedeutung Brünns für die öster-
reichische Arbeiterbewegung machte eine enge Verbindung
des Führers der mährischen Arbeiter mit dem Führer
der Gesamtpartei selbstverständlich. Die Beziehungen
zwischen Ludwig Czech und Viktor Adler wuchsen aber
hoch hinaus über diese parteimäßig sich von selbst erge-
bende Verbindung, sie wurden zur Freundschaft. Viktor
Adler, dessen Schüler und späterer Mitarbeiter Czech
war, hielt ungemein viel von Czech, hörte gern auf seinen
Rat, und Czech war Adlers Freund auch in dem Sinne,
dass er jene Tradition, die sich an Viktor Adlers Namen
knüpft, lebendig erhielt in der sudetendeutschen Partei.
Dem prüfenden Blick mag sich wohl auch manche äu-
ßere Ähnlichkeit in manchen Erlebnissen der beiden
Führerpersönlichkeiten zeigen neben den Zügen seeli-
scher Verwandtschaft. Diese aber, die feinen Ähnlichkeiten
mancher Charaktereigenschaften, stellen Ludwig Czech
würdig neben Viktor Adler. Auch Ludwig Czech ist ein

herzensguter, ein menschenfreundlicher Mensch, auch er liebt die Arbeiter, auch er ist erfüllt von Hilfsbereitschaft, auch er ist ein scharfer und unbestechlicher Denker, auch in ihm paart sich Liebe zur Theorie mit dem Blick für das Praktische. Natürlich gibt es daneben eine Fülle von Verschiedenheiten, und nicht ist selbstverständlicher, als dass Ludwig Czech sich selber nie mit Viktor Adler vergleicht, dass er neidlos und in ergriffener Bewunderung die überragende Größe Viktor Adlers anerkennt. Doch die Herzen der sudetendeutschen Arbeiter öffneten sich in ebenso verehrender Liebe wie für Viktor Adler auch für Ludwig Czech, der wenige Monate nach dem Tode seines großen Freundes zur Mitführung der in der Tschechoslowakei neugeschaffenen Partei berufen wurde, jener Partei, die ja noch immer die Partei Adlers ist, auch nachdem sie im Laufe eines Jahrzehnts eigener Entwicklung zur Partei Ludwig Czechs geworden ist.

DER FÜHRER DER PARTEI

Die sudetendeutsche Sozialdemokratie hat schon während des Krieges die dem deutschen Volke drohenden Gefahren erkannt. Gefahren, die sich umso gespenstischer erhoben, je näher das Kriegsende kam. Zwar johlten und tobten die nationalen Siegfriedler noch immer ihre phantastischen Annexionspläne und ihre deutschen Vorherrschaftspläne in den Zeitungen und in schwulstigen Reden in die Welt hinaus, — noch standen ja unerschüttert die Heere der Mittelmächte tief im Feindesland, ja, die Kriegslage schien für sie günstiger denn je zu sein. Aber die Sozialdemokraten urteilten nicht allein nach der Lage auf den Kriegsschauplätzen. Sie versuchten sich ein Bild der Entwicklung zu schaffen nach der Situation der Mittelmächte in der Welt, nach der Wirtschaftslage im Innern des Landes und nach der Stimmung der österreichischen Nationen. Und sie erkannten, dass es keinen deutschen und österreichischen Endsieg über die großen Weltstaaten geben konnte. Sie erkannten, dass die wirtschaftliche Ausblutung Österreichs in Verbindung mit der fühlbar stärker werdenden Auflehnung der Nationen Österreichs ins Chaos treiben musste. Und sie wussten, was jeder erkannte, der nicht durch national-optimistische Brillen die Ereignisse sah, erkennen musste: dass nicht die Tschechen und Polen und die Italiener und Südslaven den Ausgang des Krieges zu fürchten hatten, sondern

die Deutschen. Dass die selbe Bewegung, die alle nichtdeutschen Völkerschaften erfasst hatte, die Befreiungsbewegung der Nationalitäten, die Deutschen in den Sudetenländern mit fremdnationaler Vorherrschaft bedrohte.

Im September des Jahres 1916 schon, zu einer Zeit also, da es im ganzen deutschen Bürgertum aller Richtungen wohl kaum einen Menschen gab, der am Erfolg des „Durchhaltens“ und an einem glücklichen Ergebnis der österreichischen Kriegspolitik zweifelte, versammelten sich in Brünn die Vertrauensleute der sudetendeutschen Sozialdemokratie zu einer Beratung, die sich mit der Zukunft der Arbeiterklasse und des deutschen Volkes in den Sudetenländern beschäftigte. Damals war in der Öffentlichkeit noch wenig die Rede vom Selbstbestimmungsrecht der Völker. Noch war Amerika nicht in den Krieg eingetreten, noch hatte Wilson nicht das Selbstbestimmungsrecht als Kriegsziel der Vereinigten Staaten verkündet. Noch war von der tschechischen revolutionären Bewegung nicht viel mehr bekannt, als dass Masaryk im Auslands eine österreichisch-feindliche Propaganda entfaltet hatte. Die meisten politischen Führer des tschechischen Volkes hielten mit ihren Meinungsäußerungen sehr vorsichtig zurück, wenn sie nicht gar es vorzogen, sich als österreichische Patrioten zu gebärden. Die sudetendeutschen Sozialdemokraten aber sprachen auf ihrem Brünner Arbeitertag vom Selbstbestimmungsrecht. Sie anerkannten es in den Reden, die bei dieser Beratung gehalten wurden — Josef Seliger und Wilhelm Nießner waren Berichterstatter — und in der EntschlieÙung, die der Arbeitertag annahm. Die Vertrauensmänner der Sozialdemokratie anerkannten das Selbstbestimmungsrecht für alle Nationen, aber sie forderten es — damals schon! — auch für das eigene Volk, für die Deutschen in den Sudetenländern.

Ludwig Czech hatte vor siebzehn Jahren in derselben Stadt an einer sozialdemokratischen Beratung teilgenommen, die sich mit dem gleichen Problem beschäftigt hatte. Er hatte den österreichischen Gesamtparteitag,

der das Nationalitätenprogramm beschloss, im Namen der Brünner Genossen begrüÙt. Er mochte jetzt wohl daran denken, dass das deutsche Volk in solche Bedrängnis geraten war., weil jenes tiefdurchdachte, bei aller Einfachheit doch wissenschaftlich wohl begründete Programm nur das der sozialdemokratischen Partei geblieben war, der Gedanke der nationalen Autonomie vor allem der deutschen Bourgeoisie fremd geblieben war. Dass Österreich-Ungarn seinen Nationen nie die Freiheit gegeben hatte, war die Ursache des Krieges, war damit auch die Ursache der großen Gefahren, die dem deutschen Volke drohten. Aber jenes Programm, das vor siebzehn Jahren beschlossen worden war, war wenigstens noch gemeinsames Programm der Sozialdemokraten aller Nationen Österreichs gewesen! Nun aber gingen längst schon die tschechischen Genossen eigene Wege, hatte für sie dieses Programm nicht nur praktische, sondern auch theoretische Bedeutung verloren, waren die tschechischen Sozialdemokraten eingegliedert dem alle tschechischen Parteien, das ganze tschechische Volk umfassenden nationalen Ring. Die Forderung nach dem Selbstbestimmungsrechte auch der sudetenländischen Gruppen des deutschen Volkes aufstellen, ihre Unterwerfung unter tschechische Herrschaft ablehnen — das konnte die Brünner Konferenz. Aber diesen aus alter sozialdemokratischer Anschauung abgeleiteten Grundsätzen zur Geltung verhelfen — wie hätte sie das vermocht! Ludwig Czech, der nun schon zweieinhalb Jahrzehnte lang die nationalen Irrungen und Wirrungen miterlebt, ihr Hineinspielen in jede Frage des proletarischen Klassenkampfes, mochte auf jener Tagung schon von tiefem, schmerzlichem Pessimismus erfüllt sein...

Zwei Jahre später wurde aller Pessimismus bestätigt. Früher noch als die Genossen in der deutschen Provinz erlebten es unsere Brünner Freunde, dass in jeden Tagen die Zugehörigkeit zum deutschen Volke nichts anderes bedeutete als das Ausgeliefertsein an fremden Willen. Denn schon am 28. Oktober wurde Brünn, bis zu diesem

Tage noch eine Stadt mit der Mehrheit nach deutscher Gemeindevertretung, von den Tschechen besetzt. Wohl organisierten sich in den deutschen Gebieten Böhmens, in den nordmährischen und schlesischen deutschen Gebieten deutsche Landesvertretungen, wohl wurde allüberall der Kampf um das Selbstbestimmungsrecht aufgenommen, — aber wie immer sein Ergebnis sein möchte, ob man ihm so optimistisch entgegensah wie Seliger, ob man am Erfolge dieses Kampfes zweifelte, — den Brüner Deutschen konnte ihr Schicksal kaum zweifelhaft sein. Auf dem deutschösterreichischen Parteitage in Wien am 31. Oktober und 1. November 1918 nahm Dr. Czech Abschied von Österreich, Abschied von der deutschösterreichischen Partei...

Schmerzlicher, erschütternder, die Seele aufwühlender Abschied. Ach, es ging nicht um das alte Österreich, dem kein Sozialdemokrat auch nur einen flüchtigen Augenblick lang nachtrauerte. Es war ein anderer Abschied, war Scheiden aus der großen alten Volksgemeinschaft der Deutschen Österreichs, war Scheiden von der deutschösterreichischen Sozialdemokratie, von jener Kampfgenossenschaft, der Ludwig Czech von seinen Jünglingsjahren an zugehörte. Wie ein Weg in die Verbannung mochte ihm damals dieser Abschied erscheinen.

Auch Viktor Adler, den Todkranken, sah Ludwig Czech in jeden Tagen zum letzten Male.

Und dann — ja, dann rief ihn wieder die Arbeit, nahm sie ihn wieder ganz gefangen: die Arbeit für seine Brüner Partei, die Sorge um das Schicksal der deutschen Arbeiter Brünns nahm ihn ganz in Anspruch. Tapfer und entschlossen harrete er in den schweren bangen Wochen und Monaten, die nun folgten, inmitten seiner Freunde, bei seiner Arbeit aus.

Bis größere Aufgaben ihn riefen.

In St. Germain war über das Schicksal der Sudetendeutschen entschieden worden. Keinem der großen Weltpolitiker, die für das Selbstbestimmungsrecht gekämpft hatten, war es eingefallen, die Sudetendeutschen um ihren

Willen zu befragen. Sie waren Deutsche — das genügte, um über ihr Schicksal in ein paar flüchtigen Diskussionen zu entscheiden. — Die deutschen Sozialdemokraten in den Sudetenländern gehörten drei Landesorganisationen an, die bisher nur sehr flüchtige Beziehungen zu einander hatten. Nun galt es, sich auf dem neuen Staatsboden einzurichten, die drei Landesorganisationen zusammenzufassen zu einer neuen Partei.

Seliger und Ludwig Czech schufen, gemeinsam mit Cermak und Hillebrand, auf dem Teplitzer Parteitag am 31. August 1919 diese neue Partei, die deutsche sozialdemokratische Arbeiterpartei in der Tschechoslowakischen Republik. Neben Josef Seliger, der die Führung der Partei übernahm, wurde Dr. Czech ihr Vorsitzender. Die Wahlen im nächsten Spätfrühling brachten ihm auch ein Abgeordnetenmandat. Die Pflichten Dr. Czechs wuchsen, schwerer und schwerer wurde seine Arbeitslast.

SIE SOLLTE NOCH SCHWERER WERDEN!

Seliger starb im Herbst des Jahres 1920.

Dr. Czech musste die Führung der Partei übernehmen. Er wurde Führer der Partei in schwerster, schlimmster Zeit, in schwierigster Situation.

Auf dem Karlsbader Parteitage hatte Seliger — um den Preis seines Lebens — noch einmal die Einheit der Partei gerettet. Aber noch während der Tage, da Seliger auf dem Sterbebette lag, setzte der Ansturm der Kommunisten wider die Partei von neuem ein. Die Parteispaltung war unvermeidlich geworden. Ludwig Czech musste vom frischen Erdhügel, der sich über dem Grabe seines Freundes Seliger wölbte, in den Kampf eilen, in den bittersten Kampf, den es für Klassenkämpfer geben kann, in den Kampf gegen alte Gefährten, gegen frühere Freunde, in den Bruderkampf innerhalb der Partei.

Im Januar 1921 erfolgte der Ausschluss der Kommunisten aus der Partei. In alle Bezirks- und Ortsorganisationen, allüberall hin trugen die Kommunisten den Krieg wider die Sozialdemokratie. Genosse Czech, nun Vorsitzender der Partei und Vorsitzender ihres Abgeordnetenklubs, immer noch belastet mit Brünner Parteiarbeit und mit Berufsarbeit — er ist nie besoldeter Parteivorsitzender gewesen, hat Parteiämter immer nur ehrenamtlich geführt — musste

nun seine Kräfte verdoppeln, seine Arbeit vervielfachen, seine Arbeitszeit ausdehnen ins Unbegrenzte. Aber noch standen Männer wie Karl Cermak und Oswald Hillebrand an seiner Seite, seine Stellvertreter in der Leitung der Partei, ihm verbunden in herzlicher Freundschaft, die ihm manche Arbeit abnahmen. So brauchte sich Ludwig Czech in jenen Tagen, da Cermak zweiter Vorsitzender der Partei war, noch nicht viel um die auswärtigen Beziehungen der Partei zu kümmern. Karl Cermak leistete diese Arbeit, zu der ihn auch Begabung und Neigung drängten. Im Einvernehmen mit Czech.

Um die schwersten Schläge, die den Genossen Czech — und mit ihm die Partei — getroffen, gleich hier zu nennen: Ludwig Czech musste es ertragen, dass ihn rasch nacheinander der Tod die beiden Mitarbeiter entriss, dass Karl Cermak und Oswald Hillebrand, beide an Jahren jünger als er, nach langwährender schwerer Krankheit starben. Dass er seinen Freunden, dass er außer Hillebrand und Cermak auch noch dem Genossen Hirsch, dem alten Kiesewetter und dem auch in besten Mannesjahren vom Tode urplötzlich gefällten Genossen Stanek Abschiedsgrüße ins Grab nachrufen musste — es mag furchtbarstes Erleben für Ludwig Czech gewesen sein. Gewiss die Partei lebt nach dem Tode ihrer begabtesten, tüchtigsten Führer weiter, denn sie ist, als Ergebnis der Klassenbewegung des Proletariats, Lebensnotwendigkeit der Arbeiter. Aber die Lücken, die so plötzlich in den Führerreihen klaffen, sind trotz reichlichem begabten Nachwuchs nicht sofort zu schließen, die Verlorenen fehlen noch lange bei Arbeit und Kampf, — und der Mann, an dessen Seite sie standen, der in engster Gemeinschaft mit ihnen arbeitete, der ihnen seine Liebe geschenkt hatte, ein Stück seines Herzens, muss unter solchem Verluste unendlich gelitten haben.

Von Gräbern weg ruft die Pflicht zur Arbeit für die Lebenden. Ludwig Czech, nicht vereinsamt, denn enger scharfen sich die alten Freunde um ihn und neue gesellten sich hinzu, aber doch lange, lange den Verlust der treuesten

Gefährten nicht verschmerzend, stürzte sich wieder in die Arbeit.

Seine Arbeit — in den Berichten der Parteivertretung an die Parteitage, in den Protokollen der Parteitage von Tetschen bis zum zweiten Karlsbader Parteitag, in den Protokollen der Verhandlungen des Abgeordnetenhauses und in den Zeitungen ist die Geschichte seiner Arbeit niedergelegt. Aber nein, auch hier wird nur ein Teil seiner Arbeit, werden nur einige und nur die wichtigsten seiner Kämpfe geschildert. Nicht wird hier erzählt von den hundert Sitzungen voll schwerer Sorge, nicht wird hier berichtet von den vielhundert Besprechungen und Unterredungen, nicht von den Stunden nächtlicher Schreibtischarbeit, nicht von der Arbeit während der Eisenbahnfahrten, nicht wird uns Kunde davon, wie Czech das Kunststück zuwege brachte, neben der Überfülle von Parteiarbeit doch auch noch Berufsarbeit zu leisten. Aber die Zeitungen und die Protokolle erzählten uns doch von den Erlebnissen der Partei, von den politischen Geschehnissen dieser Jahre, von den Schwierigkeiten, welche die Arbeiterbewegung, vor allem die deutsche Arbeiterbewegung, in dieser Zeit zu bestehen hatte.

Dreifrontenkrieg! Kampf gegen die nationalistische Bourgeoisie der eigenen Nation, also gegen unseren eigentlichen Klassenfeind — Kampf gegen die allnationale Koalition, schmerzlicher Kampf, denn dieser allnationalen Koalition gehörten unsere tschechischen Genossen an — und Kampf gegen den Feind in den eigenen Reihen, gegen einen Feind, der sich tückisch im Rücken unserer Scharen erhob, gegen die Kommunisten.

Dreifrontenkrieg! Und die Partei hat ihn doch bestanden, hat ihn gut und erfolgreich bestanden. Das sudetendeutsche sozialdemokratische Proletariat hat sich behauptet wider die deutschbürgerlichen Parteien, es hat den Zerfall der allnationalen Koalition und die Besserung des Verhältnisses zu den tschechischen Genossen, es hat den Niedergang der kommunistischen Bewegung erlebt.

Aber die Partei musste durch trübe, durch wahrhaft harte Zeiten gehen. Die Gemeindewahlen von 1923 brachten den gegnerischen Parteien Erfolge, schwächten den Besitzstand der deutschen Sozialdemokratie in den Gemeinden. Die Parlamentswahlen von 1925 brachten gleichfalls einen Misserfolg. Wir verloren dreizehn Mandate. Wieder einmal glaubte das Bürgertum, glaubten die Kommunisten triumphieren zu können: die Sozialdemokratie ist in unaufhaltsamem Niedergang, sie ist unrettbar verloren...

Kein Wunder, dass auch mancher Genosse kleimütig und verzagt wurde, dass vielen bang wurde um die Zukunft der Partei, dass Missmut und Sorge sich in unsere Reihen schlichen. Ludwig Czech, der nie ein Alltagsoptimist war, dem die Welt immer im rosigen Lichte erscheint, weil er die Schatten nicht sehen mag. — Ludwig Czech war doch gleichermaßen weit entfernt von jenem Pessimismus, der nur die Schatten sieht, der in dunklen Stunden alle Hoffnung fahren lässt und sich hemmungsloser Verzweiflung hingibt. Vor solchem Pessimismus bewahrt ihn — wie vor dem leichtbeschwingten Optimismus, der für den Politiker nicht minder gefährlich ist — sein Marxismus, der nichts Angelesenes, Angelerntes ist, sondern erlaubte Wissenschaft, die er in der Praxis des täglichen Kampfes und der täglichen Arbeit meisterhaft anzuwenden versteht, — sein Wissen um die Gesetze der geschichtlichen Entwicklung, um die Gesetze, welche das Leben der Völker, der Staaten, der Klassen bestimmen — sein Blick, der mit gleicher Schärfe in die Weite dringt und doch das wichtige Nahe nicht übersieht. Auf dem Aussiger Parteitag im Jahre 1923 hat Czech in einer großen Rede über die politische Situation nicht nur eine gründliche, scharfsinnige Analyse der damaligen wirtschaftlichen und politischen Lage gegeben, die in der Tschechoslowakei wirkenden Kräfte der Entwicklung gezeigt, sondern auch den Kleinmut aus unseren Reihen verjagt, neue Hoffnungen und neue Zuversicht in den Herzen der Genossen geweckt.

In Tetschen, in Aussig, in Karlsbad — auf allen Parteitaggen seit der Übernahme der Parteiführung, hat Genosse Czech immer wieder bewiesen, wie sehr er es versteht, es immer verstanden hat, die Politik der Partei in Einklang zu bringen mit der von ihm als notwendig, als unvermeidbar erkannten allgemeinen wirtschaftlichen und politischen Entwicklung in der Tschechoslowakei. Hat er nicht, gegen die Skeptischen und die Ungeduldigen zugleich sich wendend, unermüdlich gezeigt, dass die Klassenentwicklung im tschechischen Volke zur Sprengung der allnationalen Illusionen im tschechischen Proletariat führen müsse, dass mit fortschreitender Klassendifferenzierung im tschechischen Volke und mit der gleichzeitig sich entwickelnden unvermeidlichen Annäherung der deutschen Bourgeoisie an die tschechische allmählich auch in diesem Lande der Aufbau der Klassenfronten erfolgen müsse, die Verständigung zwischen tschechischen und deutschen Sozialdemokraten? Hat er nicht vor der Ungeduld die allzu unbedingt die Verständigung mit den tschechischen Genossen forderte zu einer Zeit, da sie noch nicht möglich war, ebenso gewarnt wie vor dem Skeptizismus, der ihre Möglichkeit überhaupt bezweifelte? Und hat nicht die politische Entwicklung ihm recht gegeben, seine Auffassungen bestätigt?

Ludwig Czech brachte für seine schwere verantwortungsvolle Aufgabe der Führung der Partei in der schwersten Zeit ihre jungen und doch so ereignisreichen Geschichte seine gründliche Kenntnis der Probleme mit, die nicht nur dem Proletariat in diesem Staate, sondern dem Staate selbst gestellt sind. Zum Politiker geworden in der Schule Viktor Adlers, in der alten österreichischen Sozialdemokratie, zum Politiker geworden auf schwierigem Brünnener Boden, Sozialdemokrat ganz im Sinne Viktor Adlers, wie es auch Josef Seliger war: beseelt von einem unerschütterlichen Internationalismus, der eng verknüpft ist mit Liebe zum deutschen Volke, so dass er gerade als Internationalist berufen und befähigt war zur

Verteidigung jener nationalen Rechte, die kein Vorrecht sind gegenüber anderen Völkern, sondern nichts anderes als Gleichwertung und Gleichstellung der Nationen, — als ein Sozialdemokrat solcher Art also, wie er wohl nur auf sudetendeutschem Boden werden kann, war Ludwig Czech besonders befähigt, die Partei so zu führen, dass sie Wahrerin der kulturellen und politischen Forderungen gleichen Rechtes für das deutsche Volk blieb, ohne sich doch je auch nur im geringsten dem Nationalismus zu nähern. Was der Völkische so schwer begreifen kann, der Völkische jeder Nation: dass man bei glühendster Liebe zum eigenen Volke doch absolut gerecht gegen andere Völker sein kann, dass man eifrigster Verteidiger des eigenen Volkes sein kann, ohne je auch nur das kleinste Vorrecht für sein Volk zu wollen, dass man also als Deutscher zu seinem Volke stehen und doch die Parole „Hammer oder Amboss“ ablehnen kann — das ist in Ludwig Czech harmonischste Einheit. Darin gleicht er den wahrhaft Großen der Internationale: Jean Jaurès, der guter Franzose und Weltbürger, Viktor Adler, der guter Deutscher und ebenso guter Internationalist war, Wilhelm Liebknecht, der Großdeutscher und Mitbegründer der Internationale war. Und darin gleicht er seinem Freunde Josef Seliger, der gerade deshalb, weil er ein internationaler Sozialdemokrat war, ein fanatischer Internationalist, so leidenschaftlicher Kämpfer für das Selbstbestimmungsrecht der Sudetendeutschen wurde...

Als deutscher Sozialdemokrat wusste Ludwig Czech, dass der Kampf um die nationalen Rechte der Deutschen und der anderen nationalen Minderheiten in der Tschechoslowakei nicht mit Aussicht auf Erfolg geführt werden kann in nationalen Einheitsfronten, sondern nur in der Gemeinschaft deutscher und tschechischer Sozialdemokraten. Schon Seliger hatte auf dem Teplitzer Gründungsparteitage unserer Partei an die tschechischen Genossen und an die Sozialdemokraten aller Nationen in diesem Staate den Ruf der Schaffung

solcher Kampfgemeinschaft erhoben. Czech hat ihn in unzähligen Reden wiederholt, hat ihn auf jedem Parteitage erneuert. Unvergesslich seine Rede auf dem zweiten Teplitzer Parteitage am 7. Mai 1927, in der er ausrief, die Stunde der Zusammenarbeit tschechischer und deutscher Sozialdemokraten sei gekommen — unvergesslich sind Schlusswort, in dem er ausrief,

„dass hier auf dem Fleckchen Erde, die alte sudentendeutsche Proletariengard auf den Augenblick wartet, in dem ihre Kampfkolonnen sich mit den Kampfkolonnen der tschechischen Arbeiterschaft und mit den Kampfkolonnen der anderen proletarischen Gruppen in diesem Lande verbinden“

und weiter:

„Geben wir jeder, tschechische und deutsche Genossen unser Bestes, vereinigen wir unsere Herzen, dann wird der Sieg des Proletariats gesichert sein, dann wird auch über diesem Lande sieghaft unser Banner wehen!“

Es war nicht sein Wille allein, es war nicht allein seine Politik, die zum internationalen sozialdemokratischen Kongress von Smichov führte. Aber es war die von ihm mitbestimmte, entscheidend beeinflusste Politik, welche die Voraussetzung für den Smichover Kongress schuf.

Als die Verständigung zwischen deutschen und tschechischen Sozialdemokraten, ihre gemeinsame Kampffront gegen den Bürgerblock, die Gemeinsamkeit vieler ihrer politischen und wirtschaftlichen Kämpfe im tschechischen und deutschen Proletariat das Verbundenheitsbewusstsein, das Bewusstsein der Schicksalsgemeinschaft so stark gemacht hatten, dass nach dem Wahlsiege beider Parteien im Herbst 1929, der die bisherige Regierungsmehrheit zu einer Minderheit machte, unsere Partei vor der Notwendigkeit stand, ja fast in der Lage des Zwanges war, gemeinsam mit den tschechischen Genossen an der Regierungsbildung teilzunehmen, verschloss sich Genosse Czech auch dieser Notwendigkeit nicht. Und er nahm, als die Partei ihn als ihren Vertreter in die Regierung entsandte, auch diese Pflicht auf sich.

Seine Ministerschaft ist für ihn Pflichterfüllung. Wer Dr. Czech kennt, seine Bescheidenheit, seine Selbstlosigkeit, weiß, dass er nie, aber auch nie, in keinem Augenblicke seines Lebens, nach Würden und Ämtern und Ehrungen gestrebt hat. Der Partei, der Arbeiterklasse alles zu geben, was er zu geben vermag, seine ganze Kraft, sein ganzes Können, seine ganze Zeit, das hielt er immer für seine Pflicht. Und so nahm er auch, im Auftrage der Partei, im Dienste der Partei, die Pflicht auf sich, Minister zu werden.

Aber noch in einem anderen Sinne ist ihm sein Ministeramt Pflichterfüllung. Immer hat er es als Herzenspflicht und als Parteipflicht zugleich empfunden, als sozialistische Pflicht, dem Leidenden, dem Fürsorgebedürftigen zu helfen, soweit es in seiner Kraft stand. Und besonders gern wandte er seine Fürsorge den Kindern der Arbeiter zu. Unvergessen ist sein eifriges Mühen, während des Krieges von möglichst vielen Proletarierkindern die schlimmsten Folgen des Krieges fernzuhalten, ihnen wenigstens Nahrung zu verschaffen. Und es ist ein bezeichnender Zug seines Wesens, dass der vielbeschäftigte Politiker immer Zeit fand, mitzuarbeiten in der halbamtlichen Jugendfürsorgekommission, dass er nicht nur die Anregung gab zur Gründung des Vereines „Arbeiterfürsorge“, der schon jetzt, nach so kurzer Zeit seines Bestandes so segensreich wirkt, sondern auch bis zum Eintritt in die Regierung, bis zur Übernahme seines Ministeramtes Obmann dieses Vereines war, dass er unermüdlich in seinem Interesse tätig war — ohne diese Arbeit hätte die „Arbeiterfürsorge“ in so kurzer Zeit unmöglich einen so erfreulichen, einen so überraschenden Aufschwung nehmen können.

Pflichterfüllung — ja, Dr. Czech will als Fürsorge-minister seine Pflicht gegenüber den Fürsorgebedürftigen erfüllen. Er kann sie — schweren Herzens muss er sich's gestehen — nicht so erfüllen, wie er gerne möchte, nicht in jenem umfassenden Ausmaße, wie er es ersehnt. Er ist ja gebunden an die Mittel, die ihm zur Verfügung stehen,

kann das Budget des Fürsorgeministeriums nicht nach seinem Gutdünken gestalten, nicht so, wie er es als notwendig erkennt. Aber innerhalb dieser Schranken, die niemand schmerzlicher als solche empfindet als er, hat Dr. Czech in den wenigen Monaten seiner Ministerschaft doch schon Erhebliches geleistet. Geldbeschaffung für die Unterstützung der ausgesteuerten Arbeitslosen, für die Jugendfürsorge, günstigere Auslegung des Gesetzes über die Unterstützung der „Überalterten“, Vorbereitung einer Verbesserung des Gesetzes über die Arbeitslosenunterstützung — das sind seine ersten Arbeiten als Minister für soziale Fürsorge.

Pflichterfüllung — sie wird für ihn zu einer ungeheuren Arbeitslast. Keiner, der den Genossen Czech je kennen gelernt hat, kann ihm die Bewunderung versagen für die Fülle seiner Arbeit. Diese Bewunderung steigert sich zum Staunen über seine Arbeitsleistung als Fürsorgeminister. Arbeit vom frühesten Morgen bis tief in die Nacht hinein, Arbeit ohne Ende, ohne Atempause, ohne Erholung.

Fast müssen wir, seine Genossen und Freunde, wünschen, dass er weniger arbeitseifrig wäre, weniger gewissenhaft, weniger fleißig. Denn wenn wir auch wissen, dass es kaum einen arbeitsfähigeren Menschen gibt als ihn, kaum einen, der imstande wäre, schwere Lasten zu tragen — es wird uns doch oft bange, wenn wir ihn am Werke sehen, wenn wir von der Fülle seiner Arbeit erfahren. Denn wir wünschen dem Freunde auch noch andere Lebensfreuden als die der Arbeit und der Pflichterfüllung, wir wünschen ihm Möglichkeiten des Ausruhens, der Erholung und Entspannung — und wünschen es ihm um so mehr, als wir wissen, dass Ludwig Czech keineswegs ein fanatischer „Nur-Politiker“ ist, dass er im Freundeskreise ein geselliger, heiterer Mensch zu sein vermag, der an Scherzen und Witzen sich ebenso erfreuen kann, wie er sie gerne erzählt. Aber Dr. Czechs Stärke ist auch seine Schwäche: sein ins Unheimliche gesteigertes Verantwortungsgefühl, seine übergroße Gewissenhaftigkeit, sein Pflichtbewusstsein

ohne gleichen. Gibt es noch einen Menschen, der sich so schwer von der Arbeit losreißen kann wie er? Der in steter Sorge ist, so sehr wie er, dass nur ja auch keine der kleinsten Pflichten, die er übernommen, unerfüllt bleibe? So findet er viel seltener als seine Freunde es wollen, es wollen für ihn, Zeit für sich selber, Zeit dazu, auch einmal ein bisschen der Privatmensch Ludwig Czech zu sein. Seine Freunde wissen, dass Ludwig Czech einen sehr festen und widerstandsfähigen Körper hat — sonst wäre er schon längst zusammengebrochen unter der Last seiner Arbeit — aber sie werden doch auch die Sorge nicht los, die Befürchtung, er mute sich allzuviel zu. Wäre es möglich, einen Menschen von der Art Ludwig Czechs zu einer Wandlung seiner Lebenshaltung und Lebensgestaltung zu zwingen, so musste man einen Parteibeschluss einholen, er habe weniger fleißig zu sein, weil er gerade dadurch der Partei die Ungeschwächtheit seiner gigantischen Arbeitskraft länger erhält.

Aber Ludwig Czech wird schon, solange er arbeiten und schaffen kann, der Überfleißige, der Übergewissenhafte bleiben, der lieber selber noch ein Pack Arbeit sich auflädt anstatt andere damit zu belasten, der das, was er als seine Pflicht ansieht, tun wird bis zur Erschöpfung.

So steht er vor uns, so haben wir ihn kennen gelernt, so lieben und verehren wir ihn, wie er ist, als den treuen Genossen, den warmherzigen Helfer, den mitfühlenden Freund, den guten Kameraden, den scharfsichtigen, klugen, vorsichtig abwägenden Politiker, den vorbildlichen Sozialisten. So hat ihn, nachdem die Partei ihn zu ihrer Führung berief, das ganze sudetendeutsche Proletariat kennen und lieben gelernt. Und so kennt ihn die Internationale, in deren Exekutive er die Partei seit dem Tode Karl Cermaks vertritt, so kennen und lieben ihn seine vielen Freunde.

Denn Ludwig Czech ist vieler Freund, wenn auch nicht Allerweltsfreund. Freundschaft verbindet ihn, noch aus alten Kampfgemeinschaftstagen her, mit vielen führenden Genossen, der österreichischen Partei, von denen ja

wenige den Sudetenländern entstammen, — Freundschaft verbindet ihn mit vielen Genossen unserer Partei. Freilich: hier im Lande ist es nicht nur Freundschaft allein, die die Vertrauensmänner an ihn bindet. Es gesellt sich dazu aufrichtige Verehrung. So etwa ist die Stellung vieler, wie sie die Stellung der meisten Genossen in der österreichischen Partei zu Viktor Adler war: verehrende Liebe, Liebe, die gepaart ist mir Respekt.

Dr. Ludwig Czech ist von der Partei geehrt worden, wie die Partei ihre besten, ihre verdientesten Männer zu ehren vermag, wie sie ihre Besten zu ehren pflegt: er ist zu immer neuen Ämtern und damit zu immer neuer Arbeit berufen worden. Er ist aber doch auch — und das mag ihn entschädigt haben für alle seine Mühe und Sorge und Arbeit — von den Massen immer wieder mit jubelndem Applaus begrüßt worden, wenn er zu ihnen sprach. Leben nicht in uns allen fort die Bilder vom Teplitzer Parteitag, vom Karlsbader Parteitag und dem Reichsarbeitertage, da ihn, der ergriffen, aufgewühlt im innersten Herzen inmitten der Vertrauensleute stand, der Jubel der Massen umbrandede, freudige, herzliche Zurufe ihn umbrausten? Ja, die Arbeiter geben denen, die sie lieben, geben ihren Führern unendlich verantwortungsvolle Funktionen, bürden ihnen, eben weil ihr Vertrauen so groß, so unbeschränkt ist, sich ohne Ende mehrende Arbeitslasten auf — aber sie schenken ihnen auch ihre Liebe, ihre vertrauende, gläubige, grenzenlose Liebe.

Dass die Arbeiter ihn nicht nur achten und verehren, dass sie ihn auch wirklich lieben, so sehr, wie sie nur wenige lieben, das hat Dr. Ludwig Czech erfahren und das mag — jenseits des Bewusstseins treuester Pflichterfüllung — köstlicher Gewinn seines Lebens sein: diese Liebe der Massen, diese Liebe in einer Fülle, wie sie nur wenigen, sehr wenigen geschenkt wird.

In den Dank, den wir dem Genossen Dr. Czech schulden, in unsere untilgbare Dankesschuld muss sich mit ihm teilen seine Frau Lilli Czech, mit der er in glücklichster Ehe

lebt und ohne deren tiefes Verständnis für sein Werk er außerstande wäre, die Fülle seiner vielfältigen Arbeit zu leisten.

Die Frauen führender Politiker, und vor allem sozialdemokratischer Politiker, müssen Opfer ohne Ende bringen. Wie oft entzieht ihnen die Partei den Gatten! Auf wie viele stille Stunden des Glückes müssen sie verzichten! Nur wenn die Gattin eines sozialdemokratischen Politikers so sozialistisch fühlt und denkt wie er, wenn sie so gläubige Sozialistin ist wie er Sozialist, wenn sie also wirklich teilnimmt an seiner Lebensarbeit, sein Werk als ihres ansieht, wenn sie verstehend, fördernd, helfend an seiner Seite steht, nur dann kann er leisten, was die Partei, was die Arbeiter, was sein Gewissen und seine Pflichtenerkenntnis von ihm verlangen. Dass Genossin Lilli Czech die Lebensarbeit ihres Gatten mit so schönem Verständnis, mit solcher Hilfsbereitschaft begleitet hat, dass sie mit solcher Geduld alle die Opfer auf sich nahm, die ihres Gatten politische Tätigkeit von ihrer erforderte, dafür danken ihr die Freunde ihres Mannes, dankt ihr die Partei in aufrichtiger Herzlichkeit...

Keine scharfe Zeichnung des Menschen und des Politikers Ludwig Czech sollte auf diesen Blättern entworfen werden. Unsere Darstellung kann kein abgerundetes, treues Bild des Genossen Czech ergeben. Daran hindert niemand so sehr wie der Jubilar, weil er so ungerne von sich selber im Zusammenhange mit seiner Arbeit spricht, weil er so scheu jeder Ehrung ausweicht, jeder Versuch einer umfassenden biographischen Schilderung seines Lebens auf seinen Widerstand stößt. Nicht eine Biographie Dr. Ludwig Czechs also können wir ihm und seinen Freunden und der Partei bieten zu seinem sechzigsten Geburtstage am 14. Februar 1930. Nur einen Beitrag zu einer Biographie. Nur den Versuch einer Würdigung seiner Persönlichkeit und seiner Leistung.

Zugleich aber soll diese kleine Festgabe Zeugnis sein der innigen Verbundenheit der Partei mit ihrem Führer, einer Verbundenheit, die für unsere Partei, die

unter Schwierigkeiten wie kaum eine zweite proletarische Partei zu arbeiten und zu kämpfen hat, von ungleich größerer Bedeutung sein dürfte auch für Erfolg unseres Strebens als anderwärts. Denn weil unsere Partei, gestellt auf den schwierigsten Boden, den die Geschichte zu schaffen vermochte, eine kleine und arme Partei ist eine von vielen Seiten bedrohte Partei, ist engster brüderlicher Zusammenschluss, ist treueste Waffengenossenschaft aller in ihr Wirkenden, aller für sie Arbeitenden unerlässliche Voraussetzung günstiger Ergebnisse unseres Mühens. So bekundet unsere Festschrift, die nicht die Meinung einzelner sagt, sondern die Anschauungen der gesamten Parteimitgliedschaft, auch die Gesundheit, die Kraft, die Geschlossenheit unserer Partei.

Nur flüchtig, nur als Hintergrund, von dem sich die Persönlichkeit Ludwig Czechs abhebt, aber doch auch als unerlässliche Begleitung seiner Entwicklung, konnten einige der wichtigsten Ereignisse der mährischen und — von 1918 an — der gesamtsudetendeutschen Arbeiterbewegung erwähnt werden. Selbst diese flüchtige Skizzierung aber wird neuerlich die Blicke der Vertrauensleute auf die stolze Geschichte unserer Partei lenken und sie mit schönem Stolze erfüllen, dieser Partei anzugehören. Dem Genossen Dr. Czech aber, der nun die Arbeit seines Lebens prüfend überschaut, mag ein Blick auf diese Blätter zeigen, wie stark sein Anteil am Aufstieg des sudetendeutschen Proletariats, an dem Vormarsch unserer Bewegung ist. Er wird dann erkennen, dass es mehr ist als ein für den Augenblick geprägtes Wort, wenn an seinem sechzigsten Geburtstage neben den Glückwünschen, die ihm als von vielen geliebten Menschen gelten, der tausendstämmige Wunsch entgegenklingt, er möge noch lange, lange die Partei führen, sie führen in einer der wichtigsten und bedeutungsvollsten Epochen ihrer ereignisreichen Geschichte, er möge das sudetendeutsche Proletariat recht weit führen auf dem Wege zur Verwirklichung von unser aller Sehnsucht: der Befreiung der Arbeiterklasse!

AUTOŘI / AUTOREN

PŘEKLAD / TRANSLATION

DESIGN A SAZBA / DESIGN UND SATZ

ILUSTRACE / ILLUSTRATION

ISBN

VYDÁNO/VERÖFFENTLICHT

Thomas Oellermann,
Urban Überschär, Daniela Ostrá
Michaela Řeřichová
Petr Kněžek (www.vonsaten.net)
Vasil Artamonov

978-80-87748-79-4
říjen/Okttober 2022

**FRIEDRICH
EBERT**
STIFTUNG

M^da
Masarykova
demokratická
akademie